

TERMÉSZET ÉS TÁRSADALOM

NÉPSZERŰ TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁR

KIADJA A HUSZADIK SZÁZAD
SZERKESZTŐSÉGE

IV.

SZENDE PÁL:

**A MAGYAR ADÓRENDSZER
IGAZSÁGTALANSÁGAI**

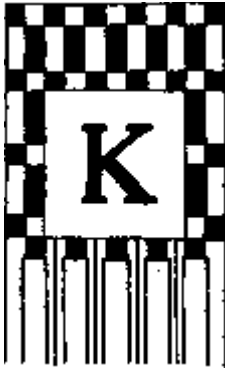
A MAGYAR ADÓRENDSZER IGAZSÁGTALANSÁGAI

ÍRTA

SZENDE PÁL

1908

DEUTSCH ZSIGMOND ÉS TÁRSA KÖNYVKERESKEDÉSE
BUDAPEST, V., DOROTTYA-UTCA 9

ora ifjúságunktól azon gondolatban nevelődünk fel, hogy a mi boldogságunknak, jólétünknek első forrása az állam, mely szükségleteink kielégítését biztosítja s megvéd bennünket bármely oldalról jövő támadás ellen. Minthogy ebben a földi siralomvölgyben azonban ingyen nem adnak semmit sem, viszonzásul nekünk kell az állam fentartásáról gondoskodni. Erre a célra szolgál az adó, melyet azért fizetünk az államnak, hogy feladatait teljesítse, bennünket megvédjen s eltartsa azokat, kik a házára reá van szorulva. S arra tanít a pénzügyi tudomány, hogy ha morogva is, de azon megnyugvással fizessük le adónkat, hogy most életünk legfőbb szükségletéről gondoskodtunk. Fizetni azonban senki sem szokott szívesen és ily alkalommal még a leglustább ember is el-eltűnődik azon, miért kell neki adó fejében annyit odafizetni az államnak. Aki a dolgoknak mélyére szokott szállani, első sorban azon fog elmélkedni, vajjon csakugyan oly szükséges, mindenkire egyformán boldogságot árasztó lény az állam, hogy annak fentartásáért érdemes oly súlyos

áldozatokat hozni? S aki az állam természetrajzát megvizsgálja, megdöbbenéssel fogja látni, mennyire tévesen informálták őt annak mivolta felől az iskolai oktatás és a pénzügyi tudomány. Látni fogja, hogy az állampolgári egyenlőség csak papíron létezik, s az egyes állampolgárok között gazdasági helyzetök tekintetében lényeges és kiegyenlítetlen különbség uralkodik s azok, kik a gazdasági javak túlnyomó részét hatalmukban, magántulajdonukban tartják, egyoldalú uralmat gyakorolnak azok felett, kik ezen javak élvezetéből teljesen vagy részben ki vannak zárva s az állam nem más, mint az osztályuralom hatalmi szervezete. Minthogy pedig az államhatalom pénzügyi tevékenységet is folytat, az állampolgároktól különböző szolgáltatásokat követel, világos, hogy ezen szolgáltatások berendezése, azaz a mindenkori adórendszer azok érdekei szerint fog alakulni, akik a gazdasági kiváltságoknak és politikai jogoknak részesei, s akiket röviden uralkodó osztálynak szokás nevezni.

Ha tehát tudni akarjuk, melyek valamely ország adórendszerének alapelvei, ehhez nem szükséges az összes adószabályok áttanulmányozása. Vizsgáljuk inkább meg, milyen ezen államon belől a társadalmi osztályoknak egymáshoz való viszonya; nézzük, mennyire zárja ki az uralkodó osztály a munkálkodó rétegeket az államhatalom gyakorlásából, s mily jogokat tudtak már az alsóbb osztályok önerejükből kivívni, s ezen tények ismerete útmutatást fog nekünk nyújtani arra nézve is, (mily mértékben nehezedik az állami szükségletek viselése a jogokból kizárt rétegek vállaira. Mennél inkább foglalja le valamely osztály az államhatalmat, annál inkább terheli meg az állam fentartására szükséges adóval a hatalomból kizártakat. S ezért minden ország adórendszerének alapelve: m en nej inkább súlyosodik az osztályuralom a tömegekre, annál inkább nehezedik rájuk az adóteher is.

Ezen tétel helyességét teljes mértékben igazolják az egyetemes adótörténet kutatásai. A hely szűke miatt azonban csak a magyar adótörténetre nézve akarjuk ezt főleg Acsády Ignác kutatásai nyomán néhány adattal megvilágítani.

Amily nyomasztó volt az osztályuralom a magyar történet folyamán, ép oly kizsákmányoló és kíméletlen volt az adórendszer is. A törvényhozást, közigazgatást és igazságszolgáltatást kizárólag a nemesség gyakorolta, ellenben az adóterhet a nép vállára hárította, melyet a politikai jogokból teljesen kizárt. Minden jog és semmi teher az egyik oldalon, semmi jog és minden teher a másik oldalon, ez volt 1848-ig Magyarország politikai és gazdasági szervezetének igazi arculata.

Az Árpádházi korszak századait a királyságnak a nemességgel vívott folytonos harcai töltik be. A XIII. század elején a nemesség kiváltságainak védelmére a királytól az arany bullát erőszakolta ki, s annak harmadik pontjában saját számára örökös adómentességet biztosított. Cserében ezért kiszolgáltatta a jobbágyságot, a munkálkodó népet a király adóztató hatalmának. Ezen időponttól kezdve a király és a rendiség között újabb ellentétnek csirája fejlődött ki, mely különösen később, a Habsburgházi királyok korszakában jutott nagy jelentőségre. A jobbágyság s egyáltalán a proletariátus volt az a mesebeli róka, melyről egyszerre két bőrt lehetett lehúzni. A jobbágy fizette az állami, helyesebben királyi adókat, másrészt teljesítette a jobbágyi szolgáltatásokat a földesúr részére. Minthogy szolgáltatási képességeinek meg voltak a maga emberi határai, a földesúr rossz szemmel nézte a királyi adók növekedését. Másrészt 1848-ig a király gyakran felkarolta a jobbágyság érdekeit, s mindenestre emberségesebb érzületet tanúsított iránta, mint a nemesség. Tette pedig ezt azért, nehogy a nemesség túlságos követelései csökkentsék a jobbágy-

ság szolgáltatási képességeit. Mindkettő féltékenyen oltalmazta a jobbágyságot a másik ellen, hogy maga annál több hasznot húzhasson belőle. Ezen kétoldalú gondoskodás dacára is, vagy talán éppen annak következtében az adórendszer elviselhetetlenül nehezedett a jobbágyságra.

Az adórendszernek nyomasztó jellege még fokozódott, midőn Ulászló alatt nagybirtok korlátlan uralomra jutott. Az adó behajtása a földesurakra bízott, s ennek eredménye az lett, hogy volt olyan év, midőn az előirányzott 800.000 forintból csak 60.000 folyt be a királyi kincstárba, a többi a földesurak kezén sikkadt el. A hiányzó összeget természetesen ismét a jobbágyokon vették meg, s így nem csoda, hogy ezen és más visszaélések következtében a Dózsa György-féle lázadás oly elemi erővel tört ki.

A nemesség áldozatkészségét élénken bizonyítja, hogy 1526. után Zápolyai János részére általános vagyonadót szavaztak meg, melyet a nemesség is tartozott volna fizetni. Kimondották, hogy aki adómentességet mer kieszközölni, aki a fizetés alól fufanggal akar kibújni, eleve hazaárulónak nyilvánítatik, jószágát és fejét veszti, s ezen büntetést a király kegyelem útján sem engedheti el. Lehetetlen tisztelettel meg nem hajolni az önzetlenség, s főleg az önfegyelmzés ezen spártai példája előtt. Mi történt azonban? Az általános vagyonadóból egy fillér sem folyt be, s a király néhány hét múlva kénytelen volt kardcsapás nélkül Lengyelországba menekülni.

A Habsburgházi királyok idején az adózó nép, a *misera plebs contribuent* helyzete még rosszabbodott. Nemcsak a király és a földesúr részére kellett adót fizetnie, hanem még a zsoldos hadak eltartása is reánehedett. Oly területeken, melyek a töröknek behódoltak, a jobbágy még; azonkívül ezeknek is fizetett adót, úgy, hogy a lakosság inkább oly megyékbe mene-

kült, melyek kizárólag török uralom alatt állottak, hogy megszabaduljon a királyi és földesúri adóktól. Hozzájárult még terheihez az egyháznak fizetendő dézsma, továbbá a közmunka is, mely valósággal istencsapás-ként nehezedett vállaira. Jellemző dolog, hogy az idegen nemzetiségű, főleg a rutén és oláh jobbágyok nem tartoztak a királynak adót fizetni. S mikor ezen a királyok változtatni akartak, a nemesség hosszú ideig nem engedte, mert kímélni akarta az igénytelen és állathoz hasonló színvonalon álló oláh és rutén parasztságot, míg saját véreit, a magyar jobbágyságot, melyet a Dózsa-lázadás óta engesztelhetetlenül gyűlölt, kényrekedvre kiszolgáltatta a királyi hatalomnak. A köznép nyomorúságát szaporította még, hogy az országgyűlés gyakran a vármegyékre bízta az adóbehajtást, s ezek például 1593-ban elsikkasztották az egész összeget. Mikor a király mégis elég tapintatlan volt számadást követelni, a rendek külön törvényben mondták ki, hogy kár a dolgot tovább feszegetni, s hogy róla többé említés ne történjék. (1595. évi decretum VI. art.) Érdemesnek tartjuk a törvény szövegét magyar fordításban közölni:

Az Esztergom alatt elrendelt adózás feledésbe menjen.

Az Esztergom ostroma alatt elrendelt részleges adózást hiába való dolog volna emlegetni, mert azóta két ízben is a felkelések számára háromszor akkora költséget tettek, mint amennyit ez az adó kitehetett volna.

1. §. Azután pedig minden rendű és rangú emberre oly súlyos elnyomatás következett be, amely mindenkinek ezen adó alól méltó mentségül szolgál.

Az első részben megvisszajátják a királyt, hogy kapott az elsikkasztott adó helyett másat, a második részben pedig a köznépmorúságot használják fel ürügyül, hogy a beszedett pénzt megtarthassák.

Ezen állapot fenmaradt a XVII. század folyamán is. Azon jelentékeny küzdelmek, melyek ezen időben király és nemesség között lefolytak, az adózó népet csak annyiban érintették, hogy minden diadalmas felkelés vagy hadjárat az ő terhét öregbítette. 1670. után új adó is köszöntött be: a fogyasztási adó. A törökök kiűzése után az adóbehajtást a vármegye vette kezébe, s oly kegyetlenül gyakorolta, hogy ez vált legfőbb okává a Rákóczi-felkelés kitörésének, mely eleinte a nemesség ellen irányult. A nép elviselhetetlen terheinek könnyebbülését várta a mozgalomtól, de mihelyt Rákóczi táborában a főnemesség korlátlan uralomra jutott, a hadjárat költségeit ismét a népre hárították, s Heves vármegye jegyzőjét bezárták azért, mert a szegénység iránti kíméletből kevesebb adóegységet jelentett be, mint amennyi a megye területén tényleg létezett.

III. Károly alatt behozatott az önálló hadsereg, mely az adó emelését szükségessé tette. III. Károly és utódai tisztán látták azt, hogy ezeket az újabb terheket a jobbágy nem fogja elbírní, s két módon akartak a dolgon segíteni: könnyíteni a jobbágyok úrbéri terhein, s megszüntetni a nemesség adómentességét. A rendiség mindkét irányban ellenszegült, s Mária Terézia az úrbéri rendezést önhatalmúlag volt kénytelen eszközölni. II. József a zaklató vámok megszüntetését és gyáripár létesítését ígérte a nemességnek, ha adómentességéről lemond, ez azonban hallani sem akart róla. Sőt az osztályuralom elfajulásának szinte megdöbbentő jelenségeivel is találkozunk, így pl. midőn 1764-ben Kollár Ádám Ferenc a nemesség adómentessége ellen mert írni, a rendek azt követelték a királynétól, hogy a könyvet elégessék, a szerzőt száműzzék, s az egész eljárás elrettentő például törvénybe iktattassék. Ez ép oly hazaárulás és főbenjáró bűncselekmény volt azon időben, mintha valaki ma az aratási bérek emeléséről mer beszélni. József császár

halála után pedig a vármegyéknek első dolguk volt, hogy elégessék a földfelmérési munkálatokat, mert attól féltek, hogy ezek a földadó behozatalának fognak alapul szolgálni.

Ez volt az állapot a XIX. század elején is. A nemesség elvakultan ragaszkodott adó kiváltságaihoz, s nem akart róluk lemondani, mert akkor elvesz az ezeréves magyar szabadság. S még 1848. elején is kétségesnek látszott, hogy a közteherviselést az országgyűlés meg fogja-e szavazni, s csak a párisi és bécsi forradalom hatása és a parasztlázadások hírére fogadta el azt. A nemesség mindent elkövetett, hogy az adó őt minél enyhébben érje, s a papíron vállalt terhet a népre hárítsa át.

S jellemző dolog az is, hogy a közteherviselés elvének kimondása dacára is az egész 1848/49-ki korszakban a nemesség egy árva fillér egyenes adót nem fizetett. Ezen korszak ismertetését nem zárhatjuk le méltóbban, mint Grünwald Béla szavaival: „Magyarország pénzügyi rendszere lehetetlenné tette az ország gazdasági és kulturális fejlődését, s csupán arra volt alkalmas, hogy a kiváltságos osztályok adómentességét biztosítsa.” (*Régi Magyarország* 272. 1.)

A forradalom lezajlása után a Bach-kormány 1850-ben életbe léptette az új adórendszert, mely eleinte kedvezett az alsóbb néposztályok érdekeinek. Ezen adórendszer csekély, de rossz változtatással még most is érvényben van, mert az uralkodó osztály részben beleélte magát, részben érdekeihez idomította, s most görcsösen ragaszkodik a Bach-kormány örökségéhez, melyet Ausztriában is már régen elejtettek. Hogy ezen adórendszer 1850. óta mily változásokon ment keresztül, azt később fogom kifejteni.

Előzőleg kifejtettem, hogy ha meg tudjuk határozni, mily fokot ért el valamely államban az osztályuralom, ebből *a priori* megállapíthatjuk, milyen ennek az államnak adórendszere. Az osztályuralom foka és elfajulása pedig legszembeütőbben abban nyilatkozik, mennyire zárja ki az uralkodó osztály a többi néprétegeket az államhatalmi jogok – a törvényhozás és közigazgatás – gyakorlatából.

Ha a jelenlegi Magyarország politikai, illetőleg alkotmányi szervezetét vesszük vizsgálat alá, akkor három irányzat tűnik azonnal szembe:

1. A vagyonnal bíró osztályok kizárják az államhatalmi jogok gyakorlásából a vagyontalanokat.

Leginkább kifejezésre jut ezen tétel az országgyűlési képviselőválasztói jogban, mely vagyoni és szellemi cenzuson alapul. Ezért Magyarországon az összlakoságnak csak 6.23%-a választó, míg Franciaországban 28%, Ausztriában 27%. Németországban 22%. Ezen igazságtalan választói rendszer nemcsak az országgyűlési, hanem a törvényhatósági és községi választói jogból is kizárja a vagyontalanokat, mert ezek az előbbivel hasonló alapon vannak szabályozva.

A cenzusos rendszer mellett mindamellett megtörténhetik, hogy a csekélyebb vagyonú elemek, kiknek helyzete és érdekei a proletariátussal egyezők, bejutnak a különböző országos és helyi törvényhozó és szabályalkotó testületekbe. Ennek ellensúlyozása végett az uralkodó osztály még külön kiváltságot biztosít magának ezen testületekben. A községi és törvényhatósági képviselők tagjainak fele része a legtöbb adót fizetők – a virilisták – sorából kerül ki, s a törvényhozás egyik szerve, a főrendiház szintén a virilizmuson alapul, mert tagjainak túlnyomó részét azon főnemesekek teszik, kik legalább 6000 kor. évi adót fizetnek.

A szellemi cenzus, t. i. bizonyos előképzettségnek (középiskolai, doktori oklevél) megkövetelése nem más, mint az alsóbb osztályok kizárása a választói jogból, mert úgy a proletariátus, mint a csekély vagyonú elemek nincsenek azon helyzetben, hogy gyermekeik a drága közép- és felső iskolákat elvégezzék.

De ez a rendszer a közigazgatás köréből is kizárja az alsóbb osztályokat, s a fontos közhivatalokat kizárólag, a kevésbé fontosakat pedig túlnyomóan az uralkodó osztály tagjai töltik be, mert egyrészt a különböző hivatalok betöltéséhez szükséges minősítést gazdasági helyzetöknél fogva csakis ők szerezhetik meg, másrészt pedig az önkormányzat körében a legtöbb állást a községi és törvényhatósági képviselőtestületek – melyekben a virilizmus befolyása túlnyomó – választás útján töltik be.

2. A politikailag jogosítottak körében a földbirtokososztály háttérbe szorítja az ipari, kereskedelmi és értelmiségi osztályokat. Ezen elemek választói cenzusa jóval magasabb, mint a földbirtokosoké, ami onnan is kitűnik, hogy az 5 holdon felüli földbirtokosok közül 62% bír választói joggal, míg az önálló iparosok közül csak 32%. Ezen választói jognak kifolyása, hogy a képviselőház $\frac{9}{10}$ része földbirtokosokból, vagy pedig azoknak zsoldjában álló papokból, ügyvédekéből és újságírókból kerül ki. A községi és törvényhatósági választói jog azonosságánál fogva az ipari és kereskedelmi elemek háttérbe szorítása itt még fokozódik. A virilizmus a földbirtoknak kedvez, s a főrendiház pedig a földbirtok érdekképviselője, oda legfeljebb mutatóvannak kerül be iparos vagy kereskedő.

3. Azon kijelentés azonban, hogy az iparos- és kereskedő-elemeket a földbirtok háttérbe szorítja, csak megszorítva értendő, mert a földbirtokososztály keretén belül a nagybirtok és a vele szövetkezett középbirtok elnyomja, majorizálja a kisbirtokot; a cenzus és virilizmus által túlnyomó részeket

kizárja a választói jog és önkormányzat gyakorlásából, a főrendiház pedig a nagybirtoknak kizárólagos hatalmi szerve.

Megvizsgáltuk Magyarország politikai szervezetét az abban nyilvánuló osztályszempontok szerint. Ha most azt akarjuk megismerni, milyen Magyarország adórendszere, feladatunk nagyon meg lesz könnyítve. Láttuk és megértettük, hogy a magyar törvényhozás, mely hivatva van az adórendszert megalkotni, az uralkodó osztály, illetve végeredményében a nagybirtok befolyása alatt áll, s abból a vagyontalan elemek teljesen ki van zárva. Láttuk és megértettük, hogy a közigazgatás, mely hivatva van az adótörvényeket végrehajtani s az adórendszer igazságtalanságait a gyakorlatban jóvá tenni, szintén teljesen és minden fokozaton az uralkodó osztály kezében van. Látjuk és megértjük ennek alapján, hogy az adórendszer sem lehet jobb, mint az osztályuralom. Csakhogy a dolog természeténél fogva az osztályuralom az adórendszerben épen ellenkező irányban nyilatkozik meg, mint a politikai szervezetben. Akik a politikai jogok körében többletet pluszt – mutatnak fel, azok az adókötelezettség terén mínusszal szerepelnek és megfordítva. Menél több politikai joga van valakinek, annál kevésbé nehezedik reá az adóteher. Azok, kik a társadalmi bajokat a vallás olcsó vigaszával akarják enyhíteni, azzal nyugtatják meg a békétlenkedő szegény embert, hogy a földi élet rövid, ellenben a túlvilági lét örök, s akik ezen a világon utolsók voltak, első lesznek majd a mennyországban. Az adórendszer terén már meg van ez a paradicsomi állapot valósítva. A szegény ember, ki zúgolódik amiatt, hogy utolsó a politikai szervezetben, megnyugvást találhat abban, hogy az adók fizetésénél ő az első.

A politikai szervezetben kimutatott három irányzatnak megfelelően adórendszerünk három alapelvét a következőkben állíthatjuk fel:

1. Az uralkodó osztály az adóteher túlnyomó részét a vagyontalan és csekély vagyonú elemekre hárítja át.

2. Az uralkodó osztály keretén belül a földbirtokos kedvezőbb adóterhet visel, mint az iparos és kereskedő elemek.

3. A földbirtok körén belül a nagybirtok és a vele szövetkezett középbirtok megkárosítja a kisbirtokot.

Ezen tételek beigazolása lesz értekezésem további tárgya.

* * *

Ha a különböző államok adórendszerét megvizsgáltuk, azt fogjuk látni, hogy a vagyontalan osztályokra nézve kedvezőtlen adórendszerek a következő ismertetőjeleket mutatják fel:

a) A fogyasztási adók és egyedárúságok túlsúlyban vannak az egyenes adók felett.

b) Hiányzik az egész rendszerből a fokozatos adóztatás elvének megvalósítása.

c) Hiányzik továbbá a létminimum, azaz a létfenntartásra szükségelt összeg adózatlanul hagyása.

d) Az egyenes adórendszer nem a jövedelmi és vagyoni adókon, hanem a hozadéki adókon alapszik.

e) Az adók súlyosabban terhelik a városi, mint a vidéki lakosságot.

Hangsúlyozzuk, hogy mindezen tételek nemcsak a vagyontalan, hanem a csekély vagyonú elemekre is vonatkoznak.

Mindezen elősorolt ismérvek feltalálhatók a magyar adórendszerben, sőt vannak azonkívül nagy számmal „nemzeti specialitások” is.

Jöjünk mindenekelőtt tisztába az alapfogalmakkal!

Fogyasztási adó alatt azon adónemeket kell érteni, melyek nem az adózónak vagyona vagy jövedelme után, hanem azon tárgyakra – só, bor, hús, cukor stb. – vettetnek ki, melyeket elfogyaszt, felhasznál. Az egyedűrség abban különbözik a fogyasztási adóktól, hogy az állam bizonyos fogyasztási cikkek (só, dohány stb.) termeléséből, elárúsításából és gyártásából a magántevékenységet kizárva, verseny hiányában az árakat tetszése szerint állapítja meg s az ár nemcsak a termelési költséget és vállalkozói nyereséget fedezi, hanem egy többletet is ad, s ez a többlet a fogyasztási adó. Ezzel szemben egyenes adók azok, melyek az adózó birtokában levő vagyontárgyakat, vagy azon jövedelmet érik, melyet a birtokában levő házból, földből, tőkéből, vagy pedig munkája útján szerez.

A fogyasztási adók káros volta a következőkben rejlik. Az uralkodó osztály szempontjából ideális adónak az tekintendő, mely őt lehetőleg megkíméli, az államnak minél nagyobb bevételt szolgáltat, s a vagyontalan elemeket leginkább utóleri. Már most hogyan lehet az alsóbb néposztályokból minél nagyobb adóbevételt kisajtolni, tekintve, hogy tagjaik vagyonnal nem bírnak, jövedelmök minimális, s az ellenök vezető végrehajtás nem sok eredménnyel kecsegtet. Ezen célra szinte teremtvé vannak a fogyasztási adók, melyeket az adófizetők nem külön, hanem akkor rónak le, mikor a fogyasztási tárgyat megvásárolják, mert az adót az állam rendszerint a termelőtől előzetesen szedi be, ez pedig úgy szerzi vissza, hogy az illető cikk árába beszámítja, mely ennek folytán az adó összegével drágább lesz. Aki nem akar adót fizetni, másképen alóla meg nem szabadulhat, mintha nem veszi meg az árut. Ennélfogva az uralkodó osztály, hogy célját elérje, az adót oly fogyasztási tárgyakra rója ki, melyek megvásárlása, s így az adó lefizetése alól a vagyontalan elemek nem szabadulhatnak, s ezért adó alá vonja azon

cikkeket, melyek elsőrendű szükségletek kielégítésére szolgálnak (só, hús, cukor) vagy legalább is mindennapi szükséglet tárgyai.

A nélkülözhetlen szükségletek fedezésére szolgáló összeg azonban a különböző vagyonosságú egyéneknél nem mutat oly különbséget, mint aminő különbség vagyoni helyzetök tekintetében fenforog. Az elsőrendű szükségletek fedezésére szolgáló összeg nem emelkedik oly arányban, mint a jövedelem, vagy a vagyon. így pl. egy francia közgazdasági író adatai szerint az élelmezés 200 franc jövedelem mellett ennek 72%-át, 2000 franc jövedelem mellett csak 56%-ot vesz igénybe. A középosztályban nálunk 20-30% kell a jövedelemből élelmezésre, s egyéb elsőrendű szükségletek fedezésére (lakástól eltekintve), addig a legszűkebb néposztályokban 80%. Akinek 300 korona jövedelme van, az elsőrendű szükségletek fedezésére fog költeni 80%-ot, akinek pedig 30.000 korona van, 20-24%-ot. Világos tehát, hogy mennél nagyobb összeg áll valakinek rendelkezésére elsőrendű szükségletei fedezése/után, annál adóképesebb, s meg, ezek ép oly adót fizetnek a fogyasztási tárgyak után, mint azok, kik az elsőrendű szükségletek kielégítésére egész jövedelmüket kénytelenek igénybe venni. Azonban a fogyasztási adók jövedelméhez a vagyontalan osztályok tagjai nemcsak aránylag, hanem tényleg – abszolút számokban is – többel járulnak, mint az uralkodó osztály tagjai. Magyarországon az adóstatistika szerint azon földbirtokosok, kik 800 koronánál kisebb jövedelmet húznak, a földbirtokosok 95%-át teszik ki, s általában véve pedig lehet mondani, hogy az ország lakosságának 90%-a kisebb jövedelmet húz, mint 900 korona. Minthogy pedig nálunk oly tárgyak vannak fogyasztási adóval terhelve, melyeket még a legszegényebb ember is fogyaszt, világos, hogy az alsóbb néposztályok a fogyasztási adóbevételhez nemcsak aránylag, hanem tényleg is

a legtöbbel járulnak, mely így teljesen az ő vállukra nehezedik.

Mindezen körülmények okozzák, hogy a modern államháztartások bevételeinek gerincét a fogyasztási adók képezik. Angliában az adóbevétel 27%-a egyenes, 72.5%-a fogyasztási adókból kerül ki. Franciaországban az arány még rosszabb, 25%:75%. Ausztriában 29:72, Magyarországon 38:62. Úgy tűnik fel, mintha a magyar adórendszer kedvezőbb lenne az alsóbb néposztályokra nézve, mint a nyugoti államoké. Ez azonban tévedés és pedig két okból. A nyugoti államokban az alsóbb néposztályok többnyire mentesek az egyenes adók alól, míg Magyarországon, mint azt később ki fogjuk mutatni, ezek fizetik az egyenes adók túlnyomó részét is. Továbbá a fogyasztási adók súlya attól függ, milyen az alsóbb néposztályoknak gazdasági helyzete és főleg a proletariátusnak keresteti viszonyai. Ha ezek kedvezőek, a magasabb adó is könnyebben elviselhető, míg ha kedvezőtlenek, az alacsony adp is súlyos lesz. Angliában és az éjszakamerikai Unióban a fogyasztási adóteher nem sokkal nagyobb, mint hazánkban, ellenben a munkabérek a legtöbb iparágban 3-5-ször magasabbak. Oly államokban, hol az osztályuralom annyira el van fajulva, mint nálunk, a fogyasztási adókból eredő kisebb bevétel nem azt jelenti, mintha az adórendszer kedvezőbb lenne az alsóbb néposztályokra, hanem jelenti ezeknek szegénységét, képtelenségét túl magas adók fizetésére.

Mint már említettük, a Bach-korszak adórendszere aránylag kedvező volt az alsó néposztályokra, s az egyenes adók túlsúlyban voltak a fogyasztási adók felett. Árarány közöttük csak 1867. után kezdett megváltozni, s beállt a fogyasztási adók túlsúlya. Az 1906. évi költségvetés szerint az egyenes adók 220 millió, a fogyasztási adók kb. 300 millió korona bevétellel irányoztattak elő. Az 1200 millió koronát kitevő állami

kiadások fedezésére csak 220 millió korona, tehát 18% folyik az egyenes adókból.

Lássuk a fogyasztási adókat egyenként!

A sóadó. Nálunk ezen adó egyedárúság alakjában van megvalósítva, ugyanis az államkincstáron kívül senki sincs jogosítva sót kiaknázni és forgalomba hozni. A sóadó az összes fogyasztási adó között a legigazságtalanabb, mert minél szegényebb valaki, annál súlyosabban érzi. A só ugyanis az emberi egészség és munkaerő fenntartásához nélkülözhetetlen élelmiszer, táplálékunk 2%-a okvetlenül só kell, hogy legyen. Azonban az élelmiszerek sótartalma különböző. A friss hús, kávé stb., mely cikketek leginkább vagyonos emberek fogyasztják, sótartalma igen jelentékeny. Ellenben az alsóbb néposztályok tápláléka: a burgonya, kenyér, szalonna csekély sótartalommal bírnak, s külön sózást tesznek szükségessé. Ügy, hogy a német statisztika szerint egy 4 tagból álló napszámos-család évi sófogyasztása 60 kg., egy gazdag 4 tagú családé 20-25 kg. Az adó nálunk a legsúlyosabb, mely ténynek hatása abban látszik meg, hogy míg Angliában a fejenkénti sófogyasztás 36 kg., Franciaországban 21 kg., nálunk 12 kg. Magyarországon az emberi fogyasztásra szánt só alapára Mm.-ként 18 korona, természetesen a forgalmi ár egyéb költségek hozzászámítása folytán jóval nagyobb. Ellenben a marhasó alapára Mm.-ként 6 „korona. Vagyis Magyarországon az állatok háromszor olcsóbban ehetnek só, mint az emberek. így nyilatkozik meg az adózásban az agrárius érdek! Az államkincstárnak a sójödékből, 1906. évben több, mint 30 millió korona tiszta bevétele volt, mely összeg felét teszi ki a földadónak.

Az ásványolaj- (petróleum-) adó főleg a vidéki és nagyvárosi szegény lakosságot terheli, s az államnak évi 11-12 millió korona jövedelmet hoz.

A húsadó nálunk szintén rendkívül magas, s megakadályozza azt, hogy a húsfogyasztás az alsóbb

osztályokban nagyobb mértékben elterjedjen. Amellett az egész adónak berendezése olyan, hogy a vagyonos embereknek minél több mentességet nyújtson. Így a házi szükségletre levágott állatok húsa és zsírja adómentes. Magyarországon csak a vagyonosabb elemek vannak abban a helyzetben, hogy ennek a kedvezménynek hasznát vehessék. De ha a földbirtokos az általa adómentesen levágott állat húsát és szalonnáját a mezőgazdasági cselédeknek, vagy munkásoknak bér fejében szolgáltatja ki, ez a hús már nem adómentes. Különösen a városi lakosságra, s első sorban az ipari proletariátusra nehezedik a húsfogyasztási adó teljes súlyával, ugyanis az adótételek annál magasabbak, minél nagyobb az a község, melynek területén a fogyasztás történik. Budapesten azonkívül a szárnyas állatok is adó alá esnek, míg a vidéken nem.

Óriási bevétele van az államnak a szeszadóból. A bruttó bevétel a különböző illetékekkel együtt 1906-ban 90 millió koronát tett ki, a tiszta eredmény pedig 80 millió koronát. Ha akármelyik pénzügyi tanácsot felnyitjuk, mindegyik a szeszadó jogosságáról akar bennünket meggyőzni. Azt mondják, hogy a szesz nem nélkülözhetetlen szükségleti cikk, tehát fogyasztása adózóképességre vall, azonkívül aki a testileg egészségtelen és erkölcsileg káros szeszivásra adja magát, az joggal köteleztetik adófizetésre, s így az iszákosságoknak is útját lehet állani. Ezen okoskodás azonban nem egyéb, mint a jólétben élő, a meleg szobából beszélő emberek olcsó morálprédikációja. Aki népünk helyzetét ismeri, az jól tudja, hogy az ijesztő mérvben elterjedt pálinkaivás főoka a nép anyagi nyomorúságában rejlik. A hiányos táplálkozás folytán a pálinka főleg a rutén és oláh népnél egyúttal táplálék, mint-hogy melegít, a fűtést is pótolja, mivel az állam teljesen elhanyagolja az alsóbb néposztályok kulturális érdekeit, egyedüli szórakozás, sőt élvezet is, mert a

részség rövid időre elfeledteti az élet nyomorúságait. A szeszadó tehát, míg a jelenlegi gazdasági viszonyok meg nem változnak, úgyszólván elsőrendű szükségletet terhel, s ezt az adót majdnem teljes egészében a szegényebb néposztályok fizetik, anélkül, hogy az iszákosság terjedése meggátoltnék.

A söradóból 1906-ban pótlékokkal együtt 19 millió korona, a boritaladóból 17 millió korona bevétele volt az államnak, ami túlnyomóan az alsóbb osztályok zsebéből került ki, hasonlóképen a cukoradóból befolyt 33 millió korona is.

A dohányadó Magyarországon szintén egyed-árúság alakjában van megvalósítva. A bruttó eredmény 1906-ban 127 millió koronára, a tiszta bevétel 72 millió koronára volt előirányozva. Bár a dohányadó némi arányosságot mutat, mert a vagyonos osztály által fogyasztott árukat drágábban adja a kincstár, ezen óriási összegnek oroszlánrészét mégis a szegényebb néprétegek szolgáltatják, mert a dohányjövedéki igazgatóság kimutatásai szerint a bevétel túlnyomó része az olcsóbb árú eladásából kerül ki.

További nagy hátránya fogyasztási adórendszerünknek, hogy teljesen hiányzik belőle a fokozatos adóz-tatás. Az adótételek – kivéve a dohányadót – többnyire egyenlők, s így, aki olcsóbb cikket vesz, súlyo-sabb adót visel. így a cukor, szesz, sör, bor adótétele tejjesen egyforma, ugyanazon adótételt fizeti, aki a legkomiszabb karcost, vagy burgonyapálinkát issza, mint aki a legfinomabb tokajit, vagy konyakot fogyasztja. A húsadónál is alig van különbség a vagyonos és sze-gény emberek által fogyasztani szokott hús adója között, így pl. Budapesten egy sertés után 3 korona 16 fillér, egy szarvas után 6 korona fizetendő. A fokozatos fogyasztási adó ellen azt szokták felhozni, hogy nehe-zen vihető keresztül, mert a fogyasztási adóknál a minőség, s így a fogyasztó adózóképessége nem vehető

mindig tekintetbe. Ennek az ellenérvnek jogosultsága nem vonható kétségbe oly fogyasztási tárgyakkal, melyek mint a só és cukor, rendszerint egyforma minőségben termeltetnek, bár itt is lehet kivételt tenni. Ha azonban ezeknél tényleg nem lehet a fokozatosságot megvalósítani, ez nem helyességök, hanem amellet bizonyít, hogy ezen adókat mielőbb el kell törölni, mert aránytalanul nehezednek az alsóbb néposztályokra. Azt azonban nem tudjuk megérteni, miért ne lehetne fokozatos adótételeket alkalmazni a bor, sör, szesz és hús megadóztatásánál! Nem tudjuk, miért kelljen annak ugyanolyan nagyságú adót fizetni, aki közönséges bort iszik, mint aki pezsgővel él. Az 1906. évi költségvetés tárgyalásakor valaki odáig merészkedett, hogy külön pezsgőadó behozatala iránt tett indítványt, amiért a pénzügyminiszter méltó leckéztetésben részesítette, s a felháborodás oly nagy volt, hogy az illető nem mert többé szerencsét próbálni ezzel a fatális indítvánnyal!

Hiányoznak továbbá a vadászati adó kivételével a magyar adórendszerből a fényűzési adók. Ezek oly tárgyakra rovatnak ki, melyeket tisztán a vagyonos emberek fogyasztanak. így pl. játékterületekre, autókra, kerékpárokra, tekeasztalokra vetett, továbbá a kocsis- és lótartrai, valamint a cselédadó. Ezek közül rövid ideig (1875-1880) a cseléd-, kocsis- és lótartrai adók nálunk is fennállottak. Behozataloknak oka abban rejlett, hogy 1875-ben államcsőd fenyegetett, melynek elhárítására az uralkodó osztály is kénytelen volt zsebébe nyúlni, s behozott néhány fényűzési adót. Mihelyt azonban a legközelebbi veszély elmúlt, mindent elkövetett, hogy tőlük megszabaduljon.

A fogyasztási adók óriási terhét csak úgy tudjuk a maga valóságában felfogni, ha azt is megvizsgáljuk, mily szerepet játszanak ezen adók a községek háztartásában. Az 1901:XVIII. törvénycikk és újabb törvények szerint a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel

egyetértőleg megengedheti, hogy az egyes községek bor-fogyasztási adó után 20%-ot, a húsfogyasztási adó után pedig 25%-ot meg nem haladó pótlékot, s azonkívül 8 fillér szeszadópótlékot szedjenek. A rendezett tanácsú és törvényhatósági városoknak pedig megvan a joguk, hogy önálló fogyasztási adókat róhatnak ki, továbbá helypénzeket szedhetnek. Képzeltető, hogy a városi képviselőtestületek, melyekben a virilisták vannak többségben, mennyire megdrágítják ezen adókkal az alsóbb osztályok fogyasztását.

Vannak azonkívül a magyar államnak még egyéb és pedig igen jelentékeny bevételei, melyek lényegökben a fogyasztási adókkal egyeznek meg, mert hatásuk ugyanaz. Itt van első sorban a vámjövedék, amely közös bevételi forrás, ugyanis a közös költségek fedezésére első sorban a vámjövedelem fordítatik, s csak az így megmaradó rész osztandó szét a két állam között a kvóta arányában. A vámjövedelem a múlt század 70-es évei óta uralgó védelmi irányzat következtében folytonos emelkedést mutat, s igen súlyosan terheli a fogyasztást, hiszen a vám lényegében nem más, mint fogyasztási adó, melyet azonban nem az állam belső területén, hanem határainál szednek be. A tiszta vámbevétel 1875-ben 20 millió koronát, 1886-ban 58 millió koronát, 1906-ban pedig kb. 160 millió koronát tett ki. Ezen óriási emelkedés az agráriusok térhódítását, az agrár-vámok fokozását jelenti, ami természetesen egyértelmű az élelmiszerek megdrágításával. Bátran írhatjuk tehát ezen tétel oroszlánrészét is az alsóbb néposztályok terhére.

Jelentékeny – 20 millió koronát felülhaladó – összeget hoz a vasúti és gőzhajózási szállítási adó. E tekintetben büszkén hivatkozhatunk úttörő voltunkra, mert míg nálunk ez az adó már 30 év óta él és virágzik, Németországban csak a múlt évben hozták be. Ha akármily vasúti kimutatást kézbe veszünk, úgy

látjuk, hogy a személyszállítás túlnyomó jövedelmét a III. osztályú utasok (kb. 90%) szolgáltatják, a teherforgalom túlnyomó részét pedig a közfogyasztás tárgyát képező tömegárúk. Ennélfogva ezen adó túlnyomó részét is az alsóbb osztályok szolgáltatják. Ugyanez mondható azon óriási bevételekre, melyet az államháztartás a vasutakból, postából és távírdából merít. Az államvasutak bruttó jövedelme 1906-ban 250 millió koronával (az állami összbevételeknek 22%-a) a posta és távírda jövedelmei pedig 62 millió koronával voltak előirányozva. A tiszta bevétel az utóbbiból 20 millió korona, az államvasutakból 100 millió korona. Ezen bevételek túlnyomó részét az alsóbb néposztályok szolgáltatták a fentebb már említett okokból. A postát és távírdát a szegényebb elemek aránylag ritkábban veszik igénybe, de ezt ellensúlyozza azon körülmény, hogy az ország lakosságának 90%-a belőlük kerül ki. De van egy másik körülmény is, melynél fogva, ezen bevételek – ha azokat nem is az alsóbb néposztályok fizetik be – végeredményében reájok nehezednek, s így tulajdonképpen fogyasztási adók jellegével bírnak. A termelő és kereskedő a vasúti és postai kiadásokat termelési költségnek tekinti, s termelvényeinek árába betudva, a fogyasztókra áthárítani törekszik. Az áthárítás pedig leginkább az alsó osztályokkal szemben sikerül, s így a vasútból és távírdából származó jövedelem első sorban az ő fogyasztásukat drágítja meg.

Jelentékeny bevétele van az államnak a bélyeges jogilletékekből és díjakból (kb. 60 millió korona). Ezen szolgáltatások többnyire a forgalmi ügyleteket terhelik, s reájok nézve is állanak azok, amiket az előbbi bevételi forrásokra nézve mondtunk.

Egyenes adók. Eddigi fejtegetéseinkben hangsúlyoztuk, hogy valamely adórendszernek az alsóbb nép-

osztályokra kedvezőtlen volta főleg abból tűnik ki, ha a fogyasztási adók túlsúlyban vannak az egyenes adók felett. Ebből az következne, hogy az egyenes adók túlnyomóan az uralkodó osztályt érik, s a szegényebb néprétegeket megkímélik. Ez tényleg áll a legtöbb nyugateurópai államra, de Magyarországon éppen ellenkezően van a dolog. Itt az egyenes adók közül néhányat túlnyomóan, néhányat pedig jelentős részben az alsóbb néposztályok viselnek.

A magyar egyenes adórendszer hozadéki alapelveken nyugszik. Nehogy a nyájas olvasó túlságosan megijedjen ettől a barbár műszótól, sietünk azt megmagyarázni. Hozadék alatt azon eredményt kell érteni, melyet valamely föld, ház, tőke, a termelési költségek levonása után nyújt. „A hozadék különbözik a jövedelemtől, s az utbbi azon bevételt jelenti, melyet valaki a birtokában levő vagyontárgyakból és munkájának eredményeiből a jövedelemszerzésre fordított összes terhek levonása után élvez. Világos tehát, hogy az adóztatás szempontjából a jövedelem számbavétele méltányosabb alapot nyújt, mert tekintettel van a terhekre és személyi viszonyokra, melyektől valamely egyén adózóképessége első sorban függ. A magyar egyenes adórendszer a hozadéki alapelven épülvén fel, ezért az alsóbb osztályokra hátrányosabb, mert a személyi viszonyok elhanyagolása az alacsony jövedelmi fokokon érezteti leg súlyosabban hatását. Azonkívül a hozadéki adórendszer éppen azért, mert a személyi viszonyokra nincsen tekintettel, bizonyos átlagos jövedelmet vesz fel alapul. Az átlag alapul vétele pedig nagyon káros az alsóbb osztályokra, mert ezen eljárás nem más, mint a szélsőségek összeegyeztetése, tehát a legnagyobb jövedelmek leszállítása és a legkisebb jövedelmek fel emelése.

Bár a hozadéki adók helytelensége nyilvánvaló, nem kell azonban gondolni, hogy a modern adóztatás

alapelveinek, a fokozatosságnak és a létminimum adómentességének a hozadéki adóknál nem lehetne érvényt szerezni. Jól tudjuk, hogy erre az indítványra a pénzügytani tudomány összes öreg ágyúit mellünknek szegezik, s tényleg a pénzügyi tankönyvek kimondják, hogy ezen elvek a hozadéki adóztatásban keresztülvihetetlenek. Mi azonban már tudjuk, hogy honnan erednek ezek a megdönthetetlen sarkigazságok. Tudjuk, hogy a birtokososztály majdnem mindenütt, nálunk pedig kizárólag hozadéki adókat fizet. Minthogy a fokozatos adóztatás reá nézve mindenha kellemetlen volt, tudósai kisütötték tehát, hogy a hozadéki adóknál nem lehet helye progresszív adókulcsnak. Sőt jóhiszemű tudósok is, kik már nem tudják ezen sarkigazságok eredetét, átveszik és szajkó módjára ismételik azokat. A kis hozadékok adózatlanul hagyása pedig nagyon csökkentené az államjövedelmeket. Tehát megszületik az újabb tudományos kinyilatkoztatás, a hozadéki adóknál nincs helye a létminimum adómentességének. Mi azonban nem tudjuk megérteni, hogy miért ne lehessen a legkisebb hozadékokat kivenni az adó alól, s miért legyen az adókulcs egyforma 50 és 50.000 korona után csak azért, mert ez az összeg „hozadék” és „nem jövedelem”. Ez a dolog is mutatja, hogy mint lehet az ily tudományos illatú szörszálhasogatásokat is az osztályérdekek szempontjából felhasználni. Hogy ezen elvek a hozadéki adóztatásnál keresztülvihetők, arra fényes bizonyítékot szolgáltat Anglia jövedelmi adója, az *income-tax*, mely ismer igen magas létminimumot, fokozatos adókulcsot és óh, csodák csodája! az adó nem a „jövedelem”, hanem a „hozadék” után rovatik ki. Természetes, hogy erre a tudománytalan adóra megvetéssel tekint le a céhbeli pénzügytani tudós, s óva int utánzástól, mert ez csak Anglia „speciális” viszonyaira illik, de annyi bizonyos, hogy ez a tudománytalan adó okozza, hogy Angliában a vagyontalan elemek nem állanak oly ellen-

ségesen szemben az államhatalommal, mint a szárazföldi államokban,

Lássuk most egyenként a magyar egyenes adókat.

Első lenne a földadó, ezzel azonban ismétlések elkerülése végett akkor foglalkozunk, mikor a nagy- és kisbirtok egymáshoz való viszonyát fogjuk vázolni az adórendszer terén.

Második a házadó.

A házadónak Magyarországon kétféle faja van: házosztályadó és házbéradó. Az első oly házak után fizetendő, amelyben áltulajdonos maga lakik, házbéradó pedig a bérbé adott lakások után. A házbéradót teljesen a bérlők, tehát túlnyomóan az alsóbb néposztályok fizetik, mert a háztulajdonos egyszerűen áthárítja reájok, s adó összegével drágábban adja ki a lakást. Minthogy a népesség gyorsabban arányban szaporodik, mint a befogadására szükségelt lakások száma, ennél fogva az áthárítás mindig sikerül. Ha egyes kivételes alkalmakkor a házbérek csökkenő irányzatot mutatnak, a nagytőke hamar helyrehozza a csorbát, s egyszerűen beszünteti a házépítést, mindaddig, míg a házbérek el nem érik az előbbi színvonalat, mint az Budapesten 1899. után történt. Aki tehát 500 korona házbért fizet, az, mint Mariska Vilmos mondaná, a kötelességteljesítés édes tudatával hajthatja fejét nyugalomra, mert 100 korona állami adót fizet. A mai állapotnak csak egy ellenszere volna, hogy az állam, vagy a község építsen olcsó bérlakásokat. Aki azonban ismeri a magyar osztályuralom hatalmi viszonyait, a közel jövőben nem várja ezen szép terv megvalósulását.

Általánosságban lehet mondani tehát, hogy a házosztályadót a tehetősebbek, vagyonosak, a házbéradót azonban a csekély vagyonságú és teljesen vagyontalan elemek fizetik. Ez alól természetesen vannak kivételek, mert a falvakban sok háztulajdonosnak a háza nem más mint szalmaviskó, a városokban pedig igen

sok gazdag ember lakik bérlakásban, de ezen kivételek az általános szabályon nem változtatnak.

A méltányosság és eszményi igazság elveiből az következne tehát, hogy a házbéradó enyhébb legyen, mint a házosztályadó. A magyar adórendszer és az eszményi igazság oly messzire esnek egymástól, mint Makó Jeruzsálemtől, természetesen a házosztályadó alacsonyabb, mint a házbéradó. Így a falun levő 15 szobás kastély után 72 korona adó fizetendő. Budapesten 72 koronát fizet a 425 koronás lakás, mely áll egy szobából és egy konyhából. Az egyenes adók statisztikájában ki van mutatva, hogy mily különbség van egyes városokban azon házak között, melyekben a tulajdonos lakik, s melyek bérbé vannak adva. így pl. Szegeden 135-355%-kal, Pancsován 412%-kal, Szabadkán 458%-kal, sőt Kecskeméten egyes utcákban 2242%-kal nagyobb a házbéradó, mint a házosztályadó.

A törvénynek azon intézkedése, hogy a bérbé adott lakás mindig házbéradóval rovatik meg, egyenesen az ipari proletariátus ellen irányul, mely még a legkisebb faluban is bérbé vett lakásban lakik. S nagyon jellemző dolog, hogy a legújabb korszakalkotónak hirdetett iparfejlesztési törvény házadómentességet biztosít a munkáslakásoknak, ha azok a gyáros tulajdonát képezik és azt a munkásoknak bérfizetés fejében engedi át. Ellenben hallgat a törvény a másnemű munkáslakások adómentességéről. Szóval nem a munkások emberi megélhetését akarja lehetségessé tenni, hanem a gyarost megkímélni, költségeit csökkenteni. Ez a magyar szociálpolitika. Ellenben a reakciós Ausztriában külön törvény van a munkáslakások adómentességéről, ami attól van függővé téve, hogy a tulajdonos meghatározott összegű olcsó bérért adja ki azokat a munkásoknak.

Áttérhetünk most már a kereseti adóra, melynek négy osztálya van. Az elsőbe tartoznak a következők:

ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi, házi cselédek, ipari, gyári és kereskedelmi segédek és segéd munkások, ha 80 koronánál nagyobb havidíjat nem húznak, vagy ha darabszámra dolgoznak, napidíjasok, segéd nélkül dolgozó kézműiparosok és a házalók, szóval az igazi, legsajátabb értelemben vett proletariátus. Igaz ugyan, hogy a törvénynek intézkedése szerint a munkaadó szavatol az adóért, de levonhatja az adóköteles béréből. Minthogy ez a munkások mai szervezettsége mellett nehézségekbe ütközik, azzal szokták mentesíteni ezt az adót, hogy az tulajdonképpen a munkaadókat éri. Ez azonban csak nagyon korlátolt mértékben igaz. Ugyanis pl. 1896-ban a munkaadók Budapesten befizettek 200.000 korona I. oszt. kereseti adót, ellenben a munkásokra 560.000 korona rovatott ki közvetlenül, az adóhátralék pedig 2,500.000 korona volt. Újabban az adóigazgatás oly enyhén kezeli a dolgot, hogy a munkaadóknak és gazdáknak módjukban van az adó alól menekülni. A munkaadó és gazda nov. 1-én beterjeszti munkásainak és cselédeinek névjegyzékét a pénzügyigazgatósághoz. Az adó két részletben máj. 15-ig és nov. 15-ig fizetendő, de a munkaadó szavatossági kötelezettsége megszűnik azokért, kik időközben kiléptek, s nem felel azokért, kik a kimutatás beterjesztése után álltak munkába. Aki az ipari munkások és házi cselédek gyors váltakozását ismeri, az megérti, hogy mily kevéssé hárul át a munkaadóra ezen adó, sőt a munkások és cselédek elbocsátásának gyakran éppen az adófizetési határidő közeledése az oka.

Hogy ezen adó mégis kevéssé éri a proletariátust, ennek oka nem abban rejlik, mintha a munkaadókra háramlanék át, hanem a nép nagyfokú szegénységében, melynél fogva rajta az adót behajtani egyáltalán nem lehet. Már előbb említettem, hogy a munkások adóhátraléka a fővárosban 1896-ban 2,500.000 koronát tett ki, s a kilencvenes években az előírt adóösszegnek

legfeljebb 9-10%-a folyt be, s az adóbevételt a végrehajtás emésztette fel. Ezen eredménytelenség, nem pedig valamely humánus felbuzdulás vezette a törvényhozást, midőn 1883-ban a napszámosok adóját eltörölte, s az vezette a pénzügyi kormányzatot is, midőn 1898-ban hosszas gondolkodás után kimondta, hogy a heti és napibérből élő munkások adózás szempontjából a napszámosokkal egyenlőknek tekintendők.

Most következik a magyar adórendszer koronája, a nemzeti génusz legkiválóbb terméke: a II. oszt. kereseti adó. Ez alá tartoznak, a föld- és házbirtokosok és azok, kik tőkekamat- és járadékadót fizetnek. Ezen adót szintén később a kisbirtok és nagybirtok viszonyának taglalásakor kellene fejtegetnem, de az összefüggés kedvéért már most kitérek reá. Az adóalap, mely után az adó kirotatik, a múlt évben fizetett állami egyenes adók összege. A II. oszt. kereseti adónak csak három fokozata van. Aki a múlt évben 100 koronánál kevesebb adót fizetett: 4 koronát, aki 100 koronánál többet és 200-nál kevesebbet, az 6 koronát, végül akinek múlt évi adója nagyobb volt 200 koronánál, az 8 koronát fizet II. oszt. ker. adó fejében. Vagyis ez azt jelenti, hogy az a szegény paraszt, kinek van egy viskója, 1 korona 60 fillér házosztályadóval, vagy néhány négyszögöl földje 52 fillér adóval, fizet II. oszt. kereseti adó fejében 4 koronát, míg az a nagybirtokos, ki 80.000 holdat bír sajátul és 50 szobás kastélyban lakik 8, mondd nyolc koronát. Erre az adóra valóban igen büszkék lehetünk, mert ezzel Orosz- és Törökországot kivéve, lefőztük a külföldet. Ez a valódi magyar progresszív adó, mely csak addig halad felfelé, míg a szegény emberekről van szó, ellenben csökönnyösen megáll, mihelyt az uralkodó osztályhoz érkezünk. S jellemző dolog, hogy midőn 1875-ben ezen adójavaslatot a pénzügyminiszter a parlament elé terjesztette, a fokozás tovább haladt volna 12.000 koronáig. A

földbirtokosokból álló osztályparlament azonban csak az első három tételt hagyta meg, s a fokozást elnyeste ott, ahol az az ő zsebéhez kezdett közeledni. Az 1907-ben közzétett javaslat is csupán az alsó fokokon tartalmaz némi könnyítést, de a progresszió alkalmazásától felsőbb fokokon ez is visszariad.

A kereseti adó III. osztályába tartoznak az iparosok, kereskedők, bankárok és az ú. n. értelmiségi, vagy szabad foglalkozások. Ide tehát a tulajdonképeni ipari proletariátusból kevesen tartoznak, ellenben itt található a szellemi proletariátus túlnyomó része. Az adó bevallásra van alapítva, s éppen a III. oszt. kereseti adónál legnagyobbak az adóeltitkolások. Minthogy pedig a kis jövedelmeket egyáltalában nem, vagy nagyon nehezen, a nagy jövedelmeket pedig igen könnyen lehet eltitkolni, a bevallási rendszer folytán ez az adó a különböző vagyoni fokozatokat aránytalanul éri. Más támpont hiányában adóalapot a házbér képezi, ami szerfelett igazságtalan adóztatásra vezet, mert minél szegényebb valaki, jövedelmének annál nagyobb részét kénytelen házbérré fordítani.

A IV. oszt. kereseti adó az állandó fizetéseket adóztatja meg s alóla a legkisebb fizetések sincsenek kivéve. Ide tartoznak azon munkások is, kik 80 koránál nagyobb fizetést nem húznak. A részvénytársaságoktól eltekintve a munkaadó az adóért szavatossággal nem tartozik, tehát az a munkáson hajtatik be, ami annái nyomasztóbb, mert ezeknél a végrehajtás már sikerrel biztat.

Most át kell térni egy újabb magyar specialitásra, s ez a családtagok adója, mely Magyarországon kívül még Romániában és Szibériában áll fenn. A kereseti adónál a családtagadó fizetendő a feleség és 16 éves kort elért gyermek után, ha önálló keresetet nem üz. Köztudomás szerint valakinek gazdasági helyzete – egyenlő vagyont és keresetet feltételezve, –

annál kedvezőtlenebb, minél nagyobb családja van. A fogyasztási adó is annál súlyosabban nehezedik valakire, minél nagyobb számú a családja. Az eszményi igazság azt követelné tehát, hogy valakinek a kereseti adója annál kevesebb legyen, mennél több gyermeke van, s csakugyan a porosz és osztrák jövedelmi adótörvények megengedik, hogy a családfő adójának meghatározásakor az adóalapból a gyermekek számához képest bizonyos összeg levonásba hozassék. Említettük azonban már azt, hogy az ú. n. eszményi igazság és a magyar adórendszer között kiegyenlíthetlen ellentét uralkodik, s minél több gyermeke van valakinek, annál több adót fizet. Így még a cselédek, munkások, házalók is fizetnek feleségök és 16 éven felül gyermekeik után fejenként 2 korona, 2 korona 40 fillért. A családtag adójáért a munkaadó nem szavatol, így ki van zárva annak a lehetősége, hogy azt a munkaadóra hárítsa át. A magyar adórendszer továbbá abból a közmondásból indulván ki, hogy ha már megvan a gyermek, az a szegény embernek ép oly kedves, mint a gazdagnak, s ezért adó szempontjából teljesen egyformán értékeli őket. A kereseti adó II. osztályában csak II. fokozat van, tehát a már emlegetett szalmaviskó tulajdonosa fizet gyermekéért 2 koronát, az 50.000 hold birtokosa pedig 4 korona adót. 2 korona adót fizet a III. osztályban a kisiparos, 4 koronát pedig a milliomos. A kishivatalnok fizet a IV. osztályban 2 koronát, a bankigazgató 4 koronát, az állami tisztviselők fel vannak mentve ezen adó alól, de a hivataloszolgák nem. S bár ezen adónak igazságtalansága szinte égbekiáltó, 40 év óta rendületlenül áll, mint a Sión hegye, sőt azóta két ízben emelték is. Minden költségvetési vitában van szónok, ki azzal ragyogtatja szociálpolitikai készségét, hogy elítéli ezen adókat, mire a mindenkori pénzügyminiszter kijelenti, hogy legfőbb gondját képezi az alóbb osztályok terhein ezen adó eltörlése által segíteni.

Természetesen minden marad a régiben. Ellenben a fényűzési adók, melyek az uralkodó osztályt terhelték meg, 4 év után már eltöröltettek.

A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója elég súlyos (10%), de viszont a nyereségeltitkolásnak és az adó alól való kibúvásnak ezernyi módja van. Azonfelül ezen vállalatok az adót, ha pénzüintézetek, úgy a kikölcsönzött pénz kamatába, ha pedig ipari vállalatok, úgy termékeik árába beszámítják, s a vevőkre, illetőleg ügyfeleikre áthárítják. Az áthárítás mindig attól függ, minél kedvezőtlenebb a vevő helyzete, tehát az alsóbb osztályoknál tényleg sikerülni fog.

Ugyanez mondható a tőkekamat- és járadékadóról is, mely a kamatjövedelmet akarja érni, s szintén elég magas 10%. Ennek áthárítása az alsóbb osztályoknál szintén sikerülni fog. Adómentesek a részvények osztalékai, s kevés kivétellel az állampapírok és elsőbbségi kötelezvények kamatai, melyek túlnyomóan vagyonos egyének kezében vannak.

Az általános jövedelmi pótdadó nem Önálló adó, hanem a különböző állami adóknak bizonyos százalékkal való felemelése. Az I. oszt. kereseti adó, továbbá Budapesten a 4000 koronán, vidéken pedig a 3000 koronán aluli fizetések ki vannak alóla véve. Ez az egyetlen helyes intézkedés a törvényben, melyért azonban kárpótlást nyújtanak a törvény más határozmányai. így bérbe adott házaknál a pótdadó a házbéradó 30%-a. Természetesen ezt is utolsó fillérig a bérlő szokta fizetni. A tulajdonos által lakott házban a pótdadó a házosztályadó 40%-a, mely különösen az alsóbb fokozatokra nehezedik elviselhetetlenül. Legjellemzőbb azonban a földbirtok jövedelmi pótdadója. Ez most a földadónak 30%-át teszi ki, s 1883-ban emeltetett ezen fokra. Azonban ezen emelés csak látszólagos volt, mert egyidejűleg a földadó összegét leszállították, tehát a földbirtok, amit veszített a réven, azt megnyerte a vámon.

Sőt, hogy ezen emelés se ártson a földbirtoknak, a törvénybe bejutott egy lényegileg helyes, de hatásában nagyon veszedelmes intézkedés, melyet később részletesen fogunk tárgyalni.

A hadmentességi díjat azok kötelesek fizetni, kik katonai kötelezettségöknek teljesen vagy részben nem feleltek meg, kivéve a nyomorékokat és keresetképteleneket. Ezen adó megfizetése alól senki sincsen felmentve s az igazán horribilis. Hat koronát fizetnek a mezőgazdasági, ipari cselédek, sőt a napszámosok, vármegyei hajdúk és fogházörök, kik a kereseti adó alól fel vannak mentve. 8 koronát fizetnek a házi cselédek, 80 koronánál kisebb havi díjt húzó munkások, napidíjasok, pénzügyörök, házalók.

A többi egyenes adókról kevés megjegyezni valónk van. A szállítási és vadászati adóról már beszéltünk, a sorsjátéki nyereségekre vetett nyereményadó nagyon helyes, de alig hoz néhány ezer koronát, ellenben a kormány az osztálysorsjegyek kibocsátását nevelésesen csekély bér ellenében egy külföldi részvénytársaságra ruházta, mely ezen üzletből mesés nyereségeket húz. A betegápolási adó közönséges pótagó, mely az állami egyenes adókat 3-5%-kal felemeli.

Vessünk most összefoglalólag egy pillantást arra nézve, mennyiben érvényesül a magyar adórendszerben a fokozatos adóztatás és a létminimum adómentességének elve. A föld- és házbéradónál teljesen hiányzik, valamint a részvénytársulati és szállítási adónál. A házosztályadónál megvan a fokozás, de jó magyar módra épen az alsó osztályokban halad erősen, a 16 helyiségű lakásoknál pedig megszűnik. Azonkívül úgy ezen, mint a házbér és 1. oszt. kereseti adónál az adótétel annál nagyobb, mennél nagyobb helységben lakik az adózó. A fokozásnak ezen módja a városi lakosságot, tehát elsősorban az ipari proletariátust sújtja. A IV. oszt. kereseti adónál is megvan a fokozatosság, de épen

ott szűnik meg, ahol a miniszterek és bankdirektorok fizetése kerül sorra. A hadmentességi adónál pedig 240 koronánál nemcsak a tokozás szűnik meg, hanem ez a legnagyobb adótétel, melynél nagyobb adót senki sem fizethet, bármily nagy legyen is a jövedelme.

A létminimum adómentessége még kevésbé található fel a magyar adórendszerben. Hiányzik teljesen a föld, ház, kereseti adóknál, tehát a három földönál. Az általános jövedelmi pótagó alól is csak a kereseti adó I. osztálya és a 4000 koronánál aluli fizetések mentesek. A tőkekamat- és járadékadó alól ki vannak véve a 630 koronát meg nem haladó kamatok és járadékok. Ismer azonban valaki oly munkást, ki nyugalomba vonulva járadékából éldegél? En nern. De mégis: azok, kik munka közben gyári baleset következtében elnyomorodtak és a gyárostól ezért járadékot húznak. Szóval nyomorékká kell lenni a munkásnak, ha Magyarországon adómentességhez akar jutni!

Az egyenes adók ismertetéséhez még két megjegyzést akarnék tüzni. Magyarországon az egyenes adóknak csak 70%-a állami adó, 30%-a pedig földtehermentesítési járulék. Vagyis ez azt jelenti, hogy az egyenes adók bevételeiből csak 70% fordítható az állami kiadások fedezésére, a többi 30% pedig egy külön alapra, melyből a földtehermentesítési adósság törlesztetik. 1848-ban a nemesség hazafias felbuzdulásában az úrbéri telkeket átengedte a jobbágyságnak, de természetesen nem ingyen, mint Franciaországban történt, hanem kárpótlás mellett. Ezen kárpótlás (mely a földesurakra rendkívül előnyös volt) kifizetését az állam vállalta magára, s ezen célra kölcsönt vett fel, a kölcsön törlesztésére az egyenes adók 30%-át fordítja. Minthogy pedig az egyenes adók egy igen jelentékeny részét a vagyontalan osztályok fizetik, tulajdonképen az egész nagylelkű cselekedet a többi társadalmi osztály zsebére

ment, mert még látni fogjuk, hogy az összes néposztályok között épen a földesurak azok, kik legkevesebb adót fizetnek.

A~másik megjegyzés a következő. Az iparfejlesztésnek egyik módja abban áll nálunk, hogy az újonnan alapult ipari vállalatok felmentetnek az állami és községi adók alól. „De ez a mentesség csak a gyárosokra vonatkozik, a munkások továbbra is kötelesek a reájok nehezedő adókat megfizetni. Hálunk még nem jutottak annak felismeréséig, amit Angliában már a múlt század elején tudtak, hogy a termelési költségek csökkentésének legbiztosabb útja a munkások terheinek csökkentése, s ezért eltöröltek a vámok és fogyasztási adók jelentékeny részét.

A munkásosztály valódi adóterhének megmérése céljából röviden vázolnunk kell a községi és törvényhatósági háztartás alapelveit is.

A községi pótdadó nem más, mint az állami egyenes adóknak bizonyos százalékkal „való felemelése, tehát azon aránytalanságot, mély egyenes adórendszerünkben lépten-nyomon feltalálható, ezek a pótdadók még fokozzák. Községi pótdadó alól kivéve – az általános jövedelmi pótdadót és a hadmentességi díjat, egyik adónk sincsen, tehát az I. oszt. kereseti adó sem. Sőt épen azon törvény, mely a napszámosokat az állami adók fizetése alól felmentette, kimondotta, hogy ha az ehhez kapcsolódó pótdadó elmaradása folytán a községek jövedelmeiben jelentékeny csökkenés állana be, jogukban van a községeknek önálló községi napszámosadét kiróni. A községi pótdadók átlaga 1899-ben; kis- és nagyközségekben 27%-át, rendezett tanácsú városokban 35%-át, törvényhatósági joggal bíró városokban pedig 48%-át tette ki az állami adóknak. Ezek tehát leg súlyosabban az ipari proletariátust terhelik, mert ez képezi a nagyobb városok lakosságát. Nagy számmal vannak azonban oly községek, hol a pótdadó az állami

adó 100%-át meghaladja, sőt vannak olyanok is, hol 300 400%-át.

Azonban az alsóbb osztályokra nézve bármily súlyosak is ezen pótdadók, – nem ez a legnagyobb baj, – mert hiszen ezek, bár aránylag sokkal gyengébben, de az uralkodó osztályt is érik. A baj a községi és törvényhatósági háztartás berendezésében rejlik, ami teljesen az osztályuralom szolgálatában áll. A pótdadókra ugyanis csak akkor kerül sor, ha a községek költségvetésében deficit merül fel. A költségvetést pedig a képviselőtestület állapítja meg, ez pedig fele részben virilistákból áll, a másik fele pedig többnyire az általok megválasztott emberekből, nagyes kisközségekben szellemi vezetőjük a jegyző, ki néhány dicséretes kivételtől eltekintve, rendszerint nem más, mint a helységi nagyobb birtokosok érdekeinek képviselője. Ezek a képviselőtestületek a költségvetés megállapításánál mindig a saját osztály és egyéni érdekeik szerint járnak el és pedig a nyilvánosság és sajtó hiánya miatt még sokkal erőszakosabban és szemérmertlenebbül, mint az pl. a parlamentben történik. A kiadásokat többnyire a saját érdekeikhez idomítják, s igyekeznek ezek fedezetét az alsóbb néposztályok szolgáltatásaiból biztosítani, nehogy pótdadókra kerüljön a sor. Erre szolgálnak első sorban a különböző fogyasztási (szesz-, hús-) adópótlékok, továbbá a községi földek, legelők, intézmények szolgáltatásáért szedett díjak, a napszámosadó stb., melyek mind a szegényebb néposztályokra nehezednek. Sőt a rendezett tanácsú és törvényhatósági városoknak megvan az a joguk, hogy önálló adónemeket is hozhassanak be; tudjuk jól, hogy az ilyenek, pl. Budapesten a házbérkrajcár végeredményükben mindig a szegénységet érik. Csak ha mindez nem segít, kerül a sor az állami egyenes adók pótlékaira, melyek jelentékeny részét ismét az alsóbb néposztályok fizetik.

A törvényhatósági háztartásban a pótagók nagyon alárendelt szerepei játszanak, mert ezek kiadásait az állami költségvetés fizeti.

A községi és törvényhatósági adózás ismertetését legméltóbban az útagókkal zárhatom le, melyek szabályozásában az osztályérdek valósággal orgiákat ül.

A törvényhatóságnak jogában áll az útagyi kiadások fedezésére külön pótagót kiróni, mely az állami egyenes adók 13%-ig terjedhet. Már ez is súlyos teher az alsóbb néposztályokra, de a törvény ezzel nem elégszik meg, hanem kimondja, hogy a kire állami egyenes adó alapján ennyi nem esnék, arra „leg-alább három kézi napszámnak folyó ára vetendő ki, mely három koronánál több, azokra nézve két ígás állattal bírnak, egy ígásnapszámnál (6 korona) több nem lehet. Azon egyének pedig, kik állami egyenes adót nem fizetnek, kötelesek három kézi napszámot természetben, vagy a törvényhatóság által megallapított váltságösszeg lefizetésével teljesíteni.

Ez az útagó minimum, mely alól menekülés nincsen, egyike az osztályuralom leggyűlöletesebb intézményeinek. Méltó párja a községi közmunka. Ez a községi utak fentartására szolgál, a minden községi lakos akár fizet adót, akár nem, köteles évente 2 napot, minden családtag 1 napot szolgálni. Vonó állatok tulajdonosai évenként 2 ígás napszámot szolgáltatnak. A legkárhózasabb az egész intézményben az, hogy a virilistákból álló képviselőtestület kimondhatja kötelezőleg a közmunkatartozás felének megváltását, minélfogva a legszegényebb ember is köteles 3 korona közmunkaadót készpénzben fizetni.

Végezetül még az egyházi adókról akarnék néhány szót szólni. Az egész adókezelés ellenőrzés, nélkül folyik, az állami közegek rendelkezésére állnak a papnak, midőn az adók behajtásáról van szó, ellenben beleszólási joguk vajmi kevés van. S míg a

legszegényebb embereknél az állam adóztatási hatalma – a fogyasztási adóktól eltekintve, csődöt mond, az egyház itt is célt ér. Az állam csak árveréssel fenyegethet, amitől, akinek semmije sincs, nem ijed meg, az egyház ellenben túlvilági büntetéssel, a poklok tornácaival fenyeget. Lucifer pedig a legjobb végrehajtó. A tudatlan szegény ember még a föld alól is előteremti a pénzt, csak hogy a túlvilági büntetéstől meneküljön. Az egyházi adózás elviselhetetlenül nehezedik nemcsak a katolikus, hanem a protestáns felekezetekre is. Így pl. a református konventben sokszorosán hangsúlyozták, hogy a dunántúli reformátusoknál uralgó kétgyermek-rendszer és kivándorlás a nyomasztó egyházi adózás következménye, s a baj megszüntetésére nincs is más mód, mint a fokozatos adóztatás behozatala. Legújában a Gyáriparosok Orsz. Szövetségének kivándorlási ankétjén jelölte meg több felszólaló a kivándorlás okául az elviselhetetlen egyházi adózást.

Magyarország politikai szervezetének vizsgálatakor azon második alapelvet állítottuk fel, hogy a földbirtokososztály előnyben részesül az iparos, kereskedői és értelmiségi elemekkel szemben. Ennek megfelel az adórendszer azon irányzata, hogy az hátrányosabb ezen elemekre, mint a földbirtokosokra nézve. Lássuk erre nézve a bizonyítékokat.

A legcsattanósabb bizonyítékot képezi erre nézve a földadó kontingentálása. Törvény mondja ki nálunk, hogy az államnak nem szabad évente többet bevenni földadóból, mint 52 millió koronát, mely a földtehermentesítési járulékkal együtt 65 millió, jcoronát tesz ki. Nincs egyéb adónk, melynél a kontingentálás ki volna mondva, ezt a merészséget, az államterhei alól való ily kibúvást csak a mindenható föld-

birtokososztály engedheti meg magának. Ezen törvény 1883-ban hozatott, s azóta az összes adók eredménye, melyek az ipari tőkét érik, rendkívüli mértékben megnagyobbodott, csak a földadó marad ugyanazon helyen. 1883-ban a kereseti adó hozadéka 32 millió korona volt, 1906-ban 50 millió, az emelkedés tehát 60%, a részvénytársulatok adója 1883-ban 5 millió korona volt 1906-ban 8 millió korona, emelkedés szintén 60% a tőkekamat- és járadékadó 1883-ban volt 5Vá millió korona, 1906-ban 11 millió, az emelkedés 100%. Csak a földadó maradt rendületlenül ugyanazon helyen. Még szembeötlőbb ezen visszaélés, ha azon fejlődésre gondolunk, melyet a fogyasztási adók tettek. A szeszadó 1883-ban 16 millió korona bevételt adott, 1906-ban 86 millió koronát, az emelkedés több míhr400%. A cukoradó 1883-ban 7 millió koronát hozott, 1906-ban 33 milliót, az emelkedés 380%. A petróleumadó hozadéka 1883-ban 3 millió korona volt, ma 11 millió korona, emelkedés 250%

Csak a földadó maradt változatlanul, sőt egyre kisebbedett. Úgyszólván az egyedüli adó adórendszerünkben, mely fennállása óta le lett szállítva. Adókulcsa eredetileg 29% volt, ma csak 25.5%. Az adót 1881-ben kontingentálták 29 millió forintra, de oly nagy volt miatta a jajveszékelés, hogy már 1883-ban új törvényt hoztak, mely a kontingenst leszállította 26 millió forintra. S jellemző dolog, hogy mily gyorsan tud intézkedni a törvényhozás, midőn a földbirtokosok osztályérdekéről van szó. Bezzeg arra nem jut ideje 40 év óta, hogy a családtagok adóját, vagy a II. osztályú kereseti adót eltörölje. A földadó, mely az ötvenes években az egyenes adóknak kétharmadát, a 80-as évek elején pedig 40%-át tette ki, ma már csak azoknak 30%-a.

Ha tehát ezeket a számokat vizsgálat alá vesszük, akkor azt kellene mondanunk, hogy 30 év óta Magyar-

országban minden foglalkozás jövedelme megnagyobbodott, csupán a földbirtok jövedelme csökkent. Ennek azonban legszemélyesebb tapasztalásunk ellentmond, mert nemcsak a föld értéke emelkedett óriási arányokban, de igen jelentékenyen megszorodott a föld jövedelme is. A földre „ugyanannyi adó esik, mint amennyivel az ipari és kereskedelmi tőke van megterhelve. Azt kellene tehát következtetni, hogy mivel az adó egyforma, a földbirtok értéke és jövedelme ugyanolyan kell, hogy legyen, mint az ipari tőkée. Sőt ez utóbbinak még nagyobbak kellene lennie, mert a földbirtok névleges adója 25%, ellenben az iparé csak 10%. Azonban bajosan akad valaki, aki ezt elhinné. Magyarországon a lakosságnak 67%-a foglalkozik földműveléssel és csak 19% iparral és kereskedelemmel. Fellner Frigyes szerint a magyar birodalom területén levő ingatlanok felszerelésekkel együtt 20 milliárd korona értéket képviselnek, vagyis a nemzeti vagyonnak 57%-át, ezzel szemben az ingó vagyon és tőke csak 5 milliárd korona értéket képviselt, vagyis a nemzeti vagyon 14%-át. Elhíhető tehát, hogy valamely osztálynak, mely az állam népességének 67%-át, vagyonának pedig 57%-át képviseli, ugyanazon jövedelme legyen, mint annak, mely az ország lakosságának csak 19%-át, vagyonának pedig csak 14%-át teszi ki? Senki sem fogja ezt elhinni, annál is inkább, mert a politikai hatalom és befolyás, mely a vagyonnak és jövedelemnek függvénye, teljesen a földbirtokos osztály kezében van, holott ha vagyonuk és jövedelmük egyenlő volna, ez a mindenhatóság régen kisiklott volna a kezéből.

Látható tehát, hogy éppen azon osztály, mely a legnagyobb gazdagságot tartja kezében, hermetice elzárkózik az adófizetés alól, s az állami élet növekvő terheit a többi osztályokra hárítja át. A földadó Látass, téri felvételeiken alapul, t. i. a kataszteri közegek, (kik kizárólag a földbirtokososztályból kerültek ki,

vagy pedig annak a zsoldjában állottak), egy részletes munkálatot készítettek, mely az összes földrészletek felsorolását tartalmazta művelési ágak és tiszta jövedelem (hozadék) szerint. Ez a munkálat 43 millió koronájába került „az államnak, amely összeg, mint annyi sok más százmillió, nem volt egyéb, mint egy ajándék a többi néposztályok zsebéből a pusztuló gentry fölsegítésére. A törvényben kimondatott, hogy a földadó változatlan marad, míg a kataszteri munkálat át nem dolgoztatik, s elrendelte a törvény, hogy minden 15 évben a kataszter átdolgozás alá vonandó. Azóta azonban már 25 év telt is, de még átdolgozásra nem került a sor. Azokat, kik a földadói emelni szeretnek, visszariasztja az új felvétellel járó óriási költség, ellenben a földbirtokososztály teljesen érzi magát az örök változatlan-ságban, s ezbe ágában sincs új földadó-szabályozást csinálni.

Érdekes annak is a megvilágítása, hogy mi módon történt az adó kontingentálása. A kataszteri becslőközegek megállapították a föld tiszta hozadékát s ezt 1879-ben 204 millió forintra tették. Majd fesz alkalmunk még reámutatni, hogy ez a becslés botrányosan alacsony volt. S még ennek dacára is óriási jajveszékélés támadt az egész országban, úgy, hogy a pénzügyminiszter kénytelen volt ankétet összehívni és beleegyezni abba, hogy a jövedelem összege leszállíttassék. így állapították meg, hogy a magyar földbirtok évi tiszta hozadéka 155 millió ft, azaz 310 millió korona, Minthogy a földadó” 52 millió koronában lett kontingentálva, a földadó kulcsa lett 17% (310 milliának 17%-a. 52 millió), melyhez járult még a 8%, földtehermentesítési járulék összesen 25%. A „becslés nemcsak azért volt nagyon alacsony, mert a földbirtokosok befolyása alatt történt, s utóbb még egy negyedrésszel le is szállíttatott, hanem azért is, mert nem vette figyelembe azon óriási jövedelmet, melyet a földbirtok és különösen a nagybirtok a marha-

tenyésztésből és a mezőgazdasági iparágakból híz, hanem tisztán a földjáraadéokra és a gabonaművek termelésére fordította a figyelmet. Ha egy iparos akar mezőgazdasági cikkek gyártásával foglalkozni, 10%-os adó alá esik, ellenben a földbirtokos ebben a tekintetben is adómentes.

De ha már az eredeti becslés helytelen és alacsony volt, még nagyobb kiváltságot képez a földadónak és vele a kataszteri hozadéknak mozdulatlansága 30 év óta, amióta nemcsak a többi kereseti ágak, de a földbirtok is óriásilag fellendültek. A 70-es évek vége óta a földbirtok állattenyésztése megháromszorozódott, s tömérdek az az előny, melyet a fogyasztási adók körének kiszélesítése folytán a szesz, cukorrépa és dohány termeléséből nyer. Mondhatni, hogy Magyarországon 25 év óta az iparnak csak azon része emelkedett óriási arányokban, mely a földbirtoknak hoz hasznot. Ennek dacára a törvény szerint még ma is 310 millió „korona a föld tiszta jövedelme. Sőt tovább kell mennünk, nemcsak nem emelkedett, hanem csökkent is 25 év óta 10 millió koronával, s most nem egészen 300 millió koronát tesz ki. Ezen csökkenés oka is a földadótörvény kiváló intézkedéseiben rejlik. Ugyanis, míg új adószabályozás nem történik, mely ítéletnapig el van halasztva, az egyes földbirtokos adója fel nem emelhető, bármily nagy legyen a jövedelmi emelkedés is, még akkor is, ha a nádasból búzaföld, az erdőből pedig dohányültetvény lesz. Ellenben, ha a föld bármely okból gazdasági művelésre használhatatlanná válik, a jövedelem és a föld törlésének van helye. Ez az oka annak, hogy a kataszteri jövedelem nemcsak, hogy nem emelkedik, hanem csökken 1883. óta. Egyáltalában a földbirtokososztály az, amely legbövebben veszi az adóelengedéseket igénybe, s a visszafizetett és elengedett adó a földadó 10⁰%-át is kiteszi.

A törvény szerint 310 millió tiszta jövedelmet hoz Magyarországon a földbirtok. A törvény előtt meg kell

hajolnunk, ha valamit parancsol, de nem muszáj neki hinnünk, ha valamit állít. S hogy ez az állítása mennyire hihetetlen, az kitűnik a következőkből, melyekre Pap Dávid is figyelmeztet. A 90-es évek átlagában volt az értelmiségi osztályoknak, nagyobb iparosoknak, kereskedőknek, hivatalnokoknak, s azoknak, kik kamatot vagy járadékot húznak, a pénzügyminiszteri statisztika szerint a magyar anyaországban 960 millió korona jövedelmök. Ez ma kitehet körülbelül 1100 millió koronát, s ebbe nincsen beszámítva a cseléd-napszamosok, munkások stb. keresete. Ezzel szemben a földbirtok jövedelme a szűkebb Magyarországon 275 millió korona törvény szerint. Tehát ezen számítás szerint Magyarországon az értelmiségi foglalkozásból és ipari tőkéből eredő jövedelem 4-szer akkora, mint a földbirtok jövedelme. Azaz Magyarországon, ha az össznemzeti jövedelem ma 1600 millió koronát tesz ki, úgy ebből a földbirtokra 275 millió, azaz 16% esik. Elképzelhető-e, hogy annak az osztálynak, mely a lakosságnak 67%-a, mely a nemzeti vagyonnak 57%-át tartja birtokában, mely rendelkezik a politikai és gazdasági uralommal, hogy ez a nemzeti jövedelemben csak 16%-kal részesednék? Valóság tehát az, hogy a földbirtok jövedelme nem 310 millió korona, hanem 8-10-szer nagyobb. Az 1893. évi pénzügyminiszteri emlékirat a föld jövedelmét a kataszteri hozadék 2½-szeresére becsüli. 1907-ben Wekerle miniszterelnök egy főrendiházi beszédében a magyar föld jövedelmét 3000 millió koronára tehát a kataszteri hozadék tízszeresére becsülte.

A földbirtok enyhe adózásával szemben szokás hivatkozni azon visszaélésekre és eltitkolásokra, melyeket az iparosok, kereskedők, orvosok, ügyvédek a III. osztályú kereseti adó megállapításánál elkövetnek. A vagyontalan osztályok szempontjából ezen ellenvetés éppen azt bizonyítja, amit már előzőleg állítottunk, hogy az adóeltitkolás határa ott kezdődik, midőn az ural-

kodó osztály területéhez érünk. De a földbirtok és ipari tőke szempontjából sem bizonyít ezen érv semmit az utóbbi ellen. A III. osztályú kereseti adó kulcsa 10%, a pénzügyminisztérium hivatalos kijelentése szerint a földadó tényleges kulcsa ugyancsak 10%. Már most mindenki tudja azon különbséget, melyet az adórendszerek fundált és nem fundált jövedelem között tesznek, az előbbi alatt értvén azon jövedelmeket, melyek földből, házból, az utóbbiak alatt azokat, melyek ipari tőkéből, személyes tevékenységből, vagy munkából származnak. Természetes, hogy a fundált jövedelmeket erősebben kell megadóztatni, mint azokat, melyek az adózó személyes tevékenységéhez, életéhez és egészségéhez vannak kötve. Világos, hogy az orvos, vagy ügyvéd és kisiparos, kinek jövedelme halálával megszűnik, nem fizethet oly kulcs szerint adót, mint a földbirtokos. Sőt még a gyáros, vagy aki kamatjövedelmet húz, sem fizethet oly adót, mint a földbirtokos, mert a tőkét bármilyen válság egy pillanat alatt elpusztíthatja, míg a föld megsemmisítéséhez egy újabb özönvíz volna szükséges. Az iparosok jövedelemeltitkolásait épen a nagy- és középbirtoknak van legkevesebb oka felhánytorgatni, mert, mint azt később ki fogjuk mutatni, ezeknek tényleges adója a névleges 25%-os adóláb dacára nem tesz ki 1-2-3%-nál többet. Csakhogy míg az iparosoknak és kereskedőknek magoknak kell letagadniuk a jövedelmeket, s amellet mindig félniök kell, hogy adókihágás miatt rajok húzzák a büntetést, addig a földbirtokosoknak sorsa sokkal kényelmesebb, a jövedelemletagadást elvégzi helyettök a törvény. Szóval ebből is látszik, mily elkényeztetett gyermeke az államnak a földbirtokososztály, még hazudni is az állam hazudik helyette.

De nemcsak a földadó tekintetében mutatkozik egyenlőtlenség a két osztály között, de ez az aránytalanság megvan az adórendszer összes többi részeiben.

Az iparos- és érteimiségi elemek túlnyomó része abból tartja fenn magát, amit személyes tevékenységével keres, ennél fogva a fogyasztási adók sokkal súlyosabban nehezednek rá, mint a földbirtokososztályra. Már előzőleg számos adatot idéztünk azon tétéinek bizonyítására, hogy a magyar adórendszer csak egyféle fokozatosságot ismer és ezt következetesen keresztülviszi: a város: l a k o s s á g f o k o z a t o s megterhelését a falusival szemben. Minthogy az ipari és értelmiségi elemek túlnyomó része városokban lakik, ennél fogva egész adórendszerünk aránylag súlyosabban nehezedik rá, mint a földbirtokososztályra.

Kiemeltük azt, hogy a bérelt helyiségek után fizetendő házbéradó mennyivel súlyosabb, mint a háztulajdonosok által fizetett házosztályadó. Tudjuk, hogy az ipari és kereskedelmi elemek túlnyomó része bérelt helyiségben lakik.

Az államnak óriási jövedelme van vasutakból, posta-távírdából és szállítási adóból. Ezen jövedelmeknek az uralkodó osztályra eső részét túlnyomóan az ipar és kereskedelem szolgáltatja, mely a kultúrának és modern termelési módnak is képviselője a földbirtokososztályai szemben, igaz ugyan, hogy ezen költségek túlnyomó részét áthárítja az alsóbb osztályokra, de azért az át nem hárított részből mégis többet visel, mint a földbirtok. Nem kell általában figyelme;; Iavoi hagyni, hogy az ipari tőkének az áthárítás Magyarországon mindig nehezebben sikerül, mint a földbirtoknak, egyrészt fejletlenségénél, az osztrák ipar fojtogató versenyénél fogva, továbbá azért, mert nem áll rendelkezésre az az óriási törvényhozási és közigazgatási hatalom, mely a földbirtokos osztály parancsszavát követi, s mely az áthárítást nekik oly könnyűvé teszi, amire legjobb példa a szeszadó berendezése. És ha most meg tekintetbe vesszük, hogy a pénzügyi szervezet minden ágazatában mily döntő befolyást gyakorol a birtokos-

osztály, úgy beigazolva látjuk azon tételünket, hogy az uralkodó osztály keretén belül az adórendszer a földbirtoknak kedvez az ipar, kereskedelem és értelmiség rovására.

Már a politikai szervezet vizsgálatánál figyelmeztettünk arra, hogy midőn a földbirtokososztály kiváltságairól beszélünk, a többi osztályokkal szemben, ezen kifejezéseket csak a nagy- és középbirtokra kell érteni, mert a kisbirtok ezekkel szemben éppoly jogtalan és védtelen, mint a vagyontalan osztályok. Különösen áll ez az adórendszer terén, hol a kisbirtokosok, a „magántulajdon e fanatikussai, valósággal emberfölötti, helyesebben mondva állati erőfeszítést kénytelenek kifejteni, hogy leróhassak azon terheket, melyet az állam a nagybirtokosok kegyes jóindulatából reájok rótt. S sok tekintetben mondhatni, hogy a vagyontalan osztályok helyzete az adózás tekintetében még kedvezőbb, mint azoké, kiket a sors iróniája egy kis zsupházak vagy nehány száz öl földesekével vert meg.

A kis- és nagybirtok aránytalan megterhelése kitűnik a földadó szabályozásának összes intézkedéseiből. A földadónál, mint már ismertettük, teljesen hiányzik a kis hozadékok adómentessége és a fokozatos adókulcs, így tehát az adó sokkal súlyosabban terheli a kis fokozatokat. A törvény rendelkezései szerint továbbá mentesek a földadó alól: azon területek, melyek 1875-ben, nem voltak adóval megróva s utóbbi csak rendkívüli költséggel váltak gazdaságilag használhatóvá, ezen időponttól kezdve 15 évig. Már ezen kifejezés „rendkívüli költséggel” jelzi, hogy itt csupán a nagybirtoknak adandó kedvezményről van szó, mert a kisbirtokos ily rendkívüli költségeket előteremteni képtelen. Sőt a törvény még tovább megy a nagybirtok ezen kedvezményezésében, midőn kimondja, hogy a pénzügyminiszter-

nek jogában áll ezen adómentességet lejárta után további 15 évre meghosszabbítani, s így a nagybirtok beruházásait örök időkre adómentesekké tenni. További adómentességek: erdősítések 20-40 évre, továbbá védérdők általában. Tudjuk azt, hogy a kisbirtokosok soha sincsenek abban a helyzetben, hogy új erdőket létesítsenek. A véderdők vagy a nagybirtokosok, vagy az állam tulajdonában vannak. A filokszerá által elpusztított és újjáültetett szőlők adómentességének veszi egyedül a kisbirtok hasznát, de viszont az adómentesség feltételei akképen vannak meghatározva, hogy azoknak sokkal inkább képes a közép- és nagybirtok megfelelni.

A házostályadónál is igen káros a törvény azon intézkedése, hogy a legkisebb házak nincsenek alóla kivéve. A házostályadó kulcsa ugyan fokozatosan emelkedik, de a fokozás épen ott áll meg, ahol a nagybirtokosok lakóházai és kastélyai következnek. Az általános jövedelmi pótadó alól a legkisebb földhozadékok és házak sincsenek kivéve.

A nagy- és kisbirtok adózásának aránytalanságára a legmegdöbbentőbb bizonyítékot a II. oszt. kereseti adó szolgáltatja. Ezen adónak lényeges intézkedéseit már előzőleg kifejtettük. Hegedűs Lóránt készített egy táblázatot, mellyel azt akarja bizonyítani, hogy egyenes adórendszerünk megfordítva, t. i. lefelé fokozatos. Ezen táblázatból a következő adatokat idézhetem: Ha a kataszteri tiszta jövedelem összege 10 korona, ebből esik állami adóra 97.5%, 20 korona jövedelemnél 64.5%, de már 100.000 korona jövedelemnél csak 33%. 10 korona tiszta jövedelemből a II. oszt. kereseti adó elnyel 60%-ot, 100.000 koronából 0.01%-ot.

Hogy a nagybirtok és kisbirtok megterheltségének aránytalanságát egész horderejében megérthessük, néhány szót kell szólnunk a vízszabályozási tartozásokról. Az árvíz elleni védekezés céljából a fenyegetett földterületek tulajdonosai ármentesítési társulatokat al-

kotnak a szükséges védművek elkészítésére. Bizonyos feltételek fennforgása esetén ezen társulatokba való belépés kötelező, ha azt az érdekelt birtokosok többsége kimondja, vagy a földművelésügyi minisztérium elrendeli, ily módon tág kapu nyitattik a visszaéléseknek, mert a fenyegetett területeken fekvő nagybirtokok ezen rendszabály segítségével oly kisebb birtokokat is bevonhatnak a társulat keretébe, kik árvíznek legfeljebb egy újabb özönvíz bekövetkezése esetére volnának kitéve, s az így bevont kisbirtokok jelentékenyen csökkentik a nagybirtok árvédelmi költségeit. A vízitársulatok tagjaikra magas járulékokat rónak ki; melyek sok helyen súlyosabbak, mint az állami adók. Ezen járulékok megállapításának joga a közgyűlés hatáskörébe tartozik. Kik bírnak itt szavazati joggal? A törvény értelmében egy szavazatot ad 100 hold tulajdona és 1000 forint értékemelkedés. Ezzel a kisbirtok a közgyűlésen való részvételből fogalmilag ki van zárva, mert 100 holdon felül már a középbirtok kezdődik és lámpával kell keresni azon kisebb birtokost, aki 2000 K értékemelkedést mutathat fel. A törvény ugyan kimondja, hogy a 100 holdon alól birtokosok összeállhatnak és közös képviselőt választhatnak, de ez is csak annyi szavazatot gyakorolhat, ahányszor 100 holdat a szövetkezett kisbirtokosok tulajdona kitesz. Ha pedig ily közös képviselőről nem gondoskodnak, akkor a községi előljáráóság képviseli őket. Ezzel járnak még a legrosszabbul. A törvény nagy kegyesen kimondja ugyan, hogy a szavazatok felénél többet egy birtokos sem gyakorolhat, de ezen intézkedés nem a kisbirtokos parasztnak, hanem a többi nagy- és középbirtokosnak akar védelmet szolgáltatni, nehogy egy nagybirtokos majorizálhassa őket.

Látható tehát, hogy már a földadó szabályainak nagy része oly természetű, mely káros a kisbirtokosok érdekeire nézve. De a legnagyobb baj nem a törvény

intézkedéseiben rejlik. Az osztályuralom túlkapásai nemcsak az adótörvényekben, de sokkal nagyobb mértékben az adóügyi szervezetben nyilvánulnak meg, és a rossz adótörvénynél nagyobb baj egy befolyásolható, megvesztegethető, az uralkodóosztály szolgálatában álló adóügyi közigazgatás. Legélesebben szembetűnik ez, ha megvizsgáljuk a történeti fejlődést abban a tekintetben, mint történt a földbirtok hozadékának, az adóalapnak meghatározása, az ú. n. kataszteri becslés.

1848-ban a törvényhozás, miután a közteherviseletést behozta, kimondta, hogy ezentúl minden földbirtokos jövedelmének 4%-át kitevő földadót köteles fizetni, A hazafias felbuzdulás korában hozott ezen törvény papíron maradt, mint mindig ha az uralkodó osztály zsebéből] volt szó. Az egész szabadságharc alatt egyes adókból semmi sem folyt be, a földbirtokososztály egyetlen fillér sem fizetett, a bevételek túlnyomó részét a közvetett adók, a sójövedelem és az óriási mennyiségben kibocsátott papírpénz szolgáltatták. Hazafias ajándék címén mindössze 12.000 forint folyt be.

A forradalom lezajlása után az ügyek vezetését a Bach kormány vette a kezébe, mely az 1849. október 20-ki nyílt paranccsal elrendelte a földadó behozatalát és egy ideiglenes kataszter, az ú. n. földadó ideiglenes készítését. A Bach kormány által készített földadó szabályok a kisbirtokosokra nézve kedvezőbbek voltak, mint a mostani földadótörvény szabályai, mert az abszolút kormány uralmának első éveiben az alsóbb néposztályokra akart támaszkodni, kiket azzal próbált megnyerni, hogy hozzálátott az 1848. évi reformok végrehajtásáról. De ezen törekvés csak addig tartott, míg a forradalom utolsó hullámai elsimultak. Ezután Ausztriában is felülkerekedett a reakció, a parlamentet hazakergették, s a császári uralom szakított teljesen előbbi népies irányával, s az uralkodó osztályokra akart támaszkodni. Magyarországon a földbirtokos osztály a

kormányval szemben a passzív rezisztencia álláspontjára helyezkedett. A kormánynak legfőbb igyekezete arra irányult tehát, hogy a földbirtokos osztályt a maga számára megnyerje, vagy legalább ellenállását megtörje. Erre a földadókataszter készítése, illetőleg a földhozadékanak megbecslési kitűnő eszközül kínálkozott. Ugyanis a földet állami közegek becsülték meg, s azonkívül a becslés összege ellen nemcsak a földbirtokosok, hanem a kincstár képviselője is élhetett fellebbezéssel. Ezen berendezés kitűnő zsarolási eszközül szolgált, mert aki csatlakozott a kormányhoz, annak kilátása nyílt arra, hogy jövedelmét alacsonyban, fogják becsülni, s ezen alacsony becslés ellen a kincstári képviselő nem fog felebbezni, ellenben aki nem válik *gutgesinnt*-té és megmarad a passzív rezisztencia álláspontján, az nemcsak a magas becslésnek van kitéve, hanem annak is, hogy a kincstári képviselő felebbezése folytán a magasabb pénzügyi hatóságok még ezen alapot is feljebb emelik. A kormány ezen presszióval teljesen elérte célját, meri a földbirtokososztály kevés kivétellel csatlakozott hozzá vagy legalább is passzív ellenállását megszüntette. Az arisztokrácia és a gentry züllött csapatostól lepték el az állami hivatalokat, s a kormányzásból teljesen kivészett az a kevés népies irányzat, amely eddig feltalálható volt benne. Ezen viselkedésével a földbirtokososztály elérte azt, hogy földjeinek hozadéka igen alacsonyra becsültetett.

Ezen jutalmazás azonban magában hordozta a kisbirtok rendkívüli megkárosításának csiráit. A kormány ugyanis a földadókataszter elkészítésénél előzetes számításokból indult ki, egy fix bevételi összeget akart magának biztosítani. Ehhez képest szükségesnek mutatkozott, hogy a földadó alá eső jövedelem összege Magyarországon és Erdélyben legalább 100 millió frtot tegyen ki. Minthogy a nagy- és középbirtok a kormányhoz való közeledésök jutalma gyanánt alacsonyabb

becslést tudtak kivívni, az így támadt hiánylatot a kisbirtoknak kellett pótolni. S csakugyan a kincstári közegek a kisbirtok jövedelmét igyekeztek minél magasabbra becsülni, s a kincstári képviselő felebbezési jogával főleg a kisbirtokosoknál élt.

De közreműködött még egy másik körülmény, mely a becslés, illetőleg az adózás aránytalanságát a kis- és nagybirtok között előmozdította. Akik Jókainak és más írőknek e korra vonatkozó rajzait olvasták, bizonyára emlékezni fognak azon részletekre, melyek a Bach kormány adóközegeinek megvesztegethetőségét vázolják. Aki alacsony becslést óhajtott, az a becselő közegek jóindulatát pénzzel megszerezhetette. Minthogy azonban a kisbirtokos a megvesztegetéshez sem kellő pénzzel, sem elég bátorsággal nem bírt, ez a körülmény ismét neki vált hátrányára, a nagyobb birtokok alacsony becslését rajtuk kellett behozni, hogy a kormány által előirányzott 100 millió forint jövedelem megállapítható legyen.

Nem én állítom, de Beksics Gusztáv mondja, egy fajmagyar és konzervatív író ki lelkesedéssel viseltetik a nemzetfentartó történelmi osztály iránt, hogy az 1853-ban történt földadószabályozás a földbirtokososztályt túlnyomóan a kormány pártjára hajlította, s ezen körülmény, valamint a vele összefüggő vesztegetések folytán a kisbirtokosok az adózás terén jelentékenyen megkárosítottak.

De nemcsak a földadószabályozást használta fel a kormány a duzzogó nemesség megjuhásztására. Ugyanezen időben történt a földtehermentesítésnek keresztülvitele, azaz a volt jobbágyoknak átengedett úrbéri földek, fejében a földesurak részére fizetendő kárpótlás megállapítása. Ugyanazon okokból, melyek miatt a nemesség földadója alacsonyra szabott, a földjeiért adandó kárpótlás is igen magas összegben állapított meg. Említettük már, hogy ezen váltságösszeg kifizetése végett az állam nagyobb kölcsönt vett fel, melynek évi törlesztésére az egyenes adok 30%-a fordítatik. Minthogy

pedig az egyenes adók és a földadó túlnyomó részét a kisbirtokosok fizetik, a magas kárpótlási összegeknek is ők adják meg az árát.

Nem csoda tehát, ha ezen körülmények következtében a kisbirtokosra elviselhetetlen adóteher hármlott, s egymásután mentek tönkre. Ezen állapot mindenki előtt ismeretes volt, s a nagybirtok azt ügyesen használta ki s saját előnyére. Az egész ország visszhangzott a földadó elviselhetlensége miatti panaszoktól, de a nóta sohasem arról szólt, hogy a földadó a kisbirtokosra nézve elviselhetetlen, hanem mindig általában földbirtokról volt” szó, s a kisbirtokosok közismeretű nyomorúsága igen hathatós eszköz volt a nagybirtok részére, hogy ezen a címen magának, de egyedül magának adókedvezményeket és elengedéseket eszközöljön ki. Mihelyt 1867-ben nemzeti kormány vette kezébe az ügyeket és az ország vezetését a nagybirtok ragadta magához, lavinaként indult meg a mozgalom a földadó és a kataszteri jövedelem leszállítására”

Mindenekelőtt a földadó kulcsát szállították le, azután adóankétot tartottak, s hozzáláttak az adóreform előmunkálatainak elkészítéséhez. Jellemző dolog, hogy 1867. február havában az Andrássy kormány utalván arra, hogy nincs abban a helyzetben, miszerint költségvetést készíthessen, felhatalmazást kért az országgyűléstől, hogy az addigi adórendszert fentartva, bevételeket szedhessen és kiadásokat teljesíthessen. A képviselőház elfogadta ezen indítványt, csupán a függetlenségi párt szónokai kívántak módosítást abban az irányban, hogy ők az abszolút korszak meghonosított adókat és adórendszert még ideiglenesen sem akarták semmi áron sem elfogadni, s a kiadások ffedezésére a megutált osztrák adórendszer helyett államkölcson felvételét ajánlották.

Aki csak kissé járatos az államháztartástan tudomány elveiben, az mosolyogni fog az ily bornírtságon,

mely adók helyett a folyó kiadásokat kölcsönökkel akarja fedezni, s arra fog gondolni, hogy az osztrák intézmények elleni féktelen gyűlölet mily képtelen tervek felvetésére is indítja az embereket. De ha közelebről megvizsgáljuk a dolgot, ezen indítvány nem fog oly bornírtnak feltűnni, s a lepel alól kilóg az osztályérdek lába.

Az osztrák adórendszert nem azért gyűlölte a nemesség, mert osztrák volt, hanem főleg azért, mert ez volt az első adó, mely a nemességet is érte. Az uralkodó osztálynak külföldön kedvenc szokása, hogy az állami kiadásokat nem az új egyenes adók behozatalából, vagy a régiek emeléséből szereti fedezni, hanem ezen célra államkölcsönöket vesz fel. Minthogy a kölcsönök után kamatot kell fizetni, a kamatszükséglet fedezésére felemelik a fogyasztási adókat. 1867. után Magyarországon is pontosan kimutatható, hogy minden nagyobb államkölcsön felvételét az alsóbb osztályokra nehezedő fogyasztási adók felemelése szokta követni, például Wekerle zsenialitása, mellyel az állami pénzügyeket rendezte, egyszerűen abban állott, hogy képtelenül felsrófolta a fogyasztási adókat. A függetlenségi pártnak látszólag osztrákgyűlöletből eredő és tudatlan indítványa mögött tehát nagyon is tudatos osztályérdek rejtőzött.

A földbirtokososztály nyomásának és panaszainak a kormány nem tudott ellenállani, s 1875-ben. törvény hozatott az új kataszteri munkálat létesítéséről, bár előrelátható dolog volt, hogy ez a munkálat óriási költségekbe fog kerülni. Röviden ismertetni fogom azt, mily módon és kik által történt a becslés, s ebből nyilvánvaló lesz, hogy ezen új földadószabályozás keretében a kisbirtok érdekei épen oly súlyos sérelmet szenvedtek, mint a Bach korszakban.

A becslés nem úgy történt, hogy minden egyes földbirtokos jövedelmét külön megbecsülték, hanem osztályokba való sorozás útján. Minden községben,

illetőleg körzetben kiszemeltek mintatelkeket, melyeknek jövedékét részletes adatok alapján meghatározták, s a jövedelem nagysága szerint minden művelési ágra 8 osztályt állítottak fel. A község határában fekvő többi földrészletekre azután egyszerű becslés után megállapították, hogy jövedelme melyik mintatelekhez hasonló, s ennek alapján besorolták a megfelelő minőségi osztályba.

Látnivaló tehát, hogy a becslés nagyon önkényes volt. Minden földbirtokosnak érdeke odairányult, hogy földje minél magasabb minőségi osztályba soroztassék, mert csak így volt elérhető, hogy kataszteri jövedelme és adója minél alacsonyabb legyen. Lássuk tehát a kataszter készítésének szabályait, mert azokból kiviláglik, hogy a földbirtokosoknak melyik csoportja tudta ezt a célját legjobban elérni.

A becslést első sorban az ú. n. kataszteri becslőbiztosok végezték. Kik voltak ezek? 1867. után a gentry is belekerült a gazdasági élet forgatagába s mivel gazdálkodni nem tudott, komoly tevékenységet pedig kifejtteni nem akart, jelentékeny része csakhamar tönkre jutott, s fellép a magyar közéletben az u. n. végzett földesúr típusa. Ezeknek eltartásáról most az államnak kellett gondoskodni, s megindul az állami hivatalok szertelen szaporítása. Erre a célra, a végzett földesurak elhelyezésére kitűnő alkalomul kínálkozott a kataszter elkészítése. A kataszteri becslőbiztosok a nagy- és középbirtokosokkal rokonságban és barátságban állottak, kapcsolatot hozott köztük létre a közös osztályérdek is, de ha ez mind nem használt, – lehetett velök okosan beszélni. Mindezen eszközök: a rokonság és megvesztegetéshez szükséges pénz a kisbirtoknak nem állottak rendelkezésére, minek következménye volt, hogy a kisbirtok jövedelme a valóságnak megfelelően, vagy gyakran annál még magasabban vétetett fel, ellenben a nagy- és középbirtok jövedelme a valódin mélyen alul becsültetett.

De a kisbirtokos, ha a becslőbiztos jövedelmét magasan állapította meg, reménykedhetett abban, hogy a dolgon még segíteni lehet, mert a becslőbiztos tulajdonkép csak javaslatot tett, s a becslés helyessége felett még három fórum: a járási, kerületi és országos bizottság határozott. Ha ezen bizottságoknak összetételét szemügyre vesszük, úgy azonnal látni fogjuk, hogy mennyiben mehettek a kisbirtokosok reményei teljesezésbe. A járási bizottság tagjait a törvényhatósági közgyűlés, amelyben a virilisták uralkodtak, választotta. Igaz ugyan, a törvény előírta, hogy a bizottság tagjaiul lehetőleg kisbirtokosokat is kell választani, de azért legfeljebb egy-kettő került be mintegy mutatóba a bizottságból, s ott semmi befolyása nem volt. A kerületi bizottság tagjait a járási, az országosnak tagjait a kerületi bizottságok választották, részben pedig a miniszter nevezte ki. Képzeltető tehát, hogy ily összetétel mellett mennyire részesültek a kisbirtok érdekei védelemben. S itt is közrejátszott az a körülmény, melyet már a Bach-korszakra vonatkozólag említettem, t. i. hogy a pénzügyi eredmény biztosítása végett a nagyes középirtok alacsony becslését a kisbirtok magasabb becslésével kellett pótolni.

Mindezen körülmények okozzák, hogy a becslések ezen módja következményeiben sokkal súlyosabban nehezedik a kisbirtokra, mint a földadótörvény helytelen intézkedései. S midőn azt állítjuk, hogy a földbirtok tényleges jövedelme 8-10-szer nagyobb, mindaz, mely a kataszterben ki van tüntetve, ez nem a kisbirtokra, hanem csupán a nagybirtokra vonatkozik, mert a kisbirtok tényleges jövedelme most sem igen haladja felül a 70-es évek kataszteri adatait.

S hogy ezen becslés mennyire kedvezett a nagybirtoknak, arra érdekes bizonyítékot nyújtanak a budapesti nagy jelzálog-intézetek adatai. Arra nézve, hogy mily nagy valamely földbirtok értéke és jövedelme, a

legjobb alapul szolgálnak a jelzálogintézetek becslései. Az intézet ugyanis, mielőtt kölcsönt ad, megbecsülteti a birtokot, s a becslésnél oda fog törekedni, hogy az minél alacsonyabb legyen, mert itt a saját bőrével játszik. Ugyanis, ha magasán becsülteti a birtokot, ki van téve annak, hogy árverés esetén pénzének jelentékeny részét odaveszti. A jelzálogintézetek becslései tehát még szintén rendszerint alul maradnak a forgalmi értéken. S ha most ezen aránylag alacsony becsértéket összehasonlítjuk a kataszteri jövedelem alapján meghatározható becsértékkel, azonnal szembetűnik, mennyivel magasabb az előbbi.

Hegedűs Lóránt a nagyobb budapesti pénzintézetek adatai alapján összeállította, hogy a földbirtoknak jövedelme hányszor nagyobb a valóságban annál az összegnél, mely után tényleg adót fizet. Így Baranyában 2-20-szor, Krassó-Szörény 3-35-ször, Csongrád 3-24-szer, nagyobb, van olyan birtok is, mely 40-szer akkora jövedelmet hoz, mint amely után tulajdonosa adót fizet. S hogy ezen aránytalanság csak a nagybirtoknál mutatkozik, azt még oly óvatos és körültekintő író, mint Hegedűs Lóránt is elismeri. De ezt igazolja azon körülmény is, hogy a budapesti jelzálogintézetekhez kölcsönért csakis a nagybirtokosok fordulnak, mert ezen intézetek vidéki kisbirtokra kölcsönt, a Kisbirtokosok Földhitelintézetét kivéve, ritkán adnak.

Hogy a kataszter hamis volta csak a földbirtokosok egy csekély csoportjának nyújt előnyöket az kitűnik a magyar egyenes adóstatistikának adataiból is. A földbirtokosok közül 400 koronánál kisebb jövedelme van 93% s csak 0-5% azon földbirtokosoknak száma, kiknek jövedelme 20.000 koronánál nagyobb, kik azonban az ország területének több mint 50%-át tartják birtokukban.

Látnivaló tehát, hogy a földadó, valamint egyáltalában egész egyenes adórendszerünk a nagybirtok érde-

kében megkárosítja a kisbirtokosok óriási tömegét. Amit előzőleg mondtunk, t. i., hogy a fogyasztási adók terhét a vagyontalan osztályok viselik-a vagyonosokkal szemben, az áll a kisbirtok és nagybirtok egymáshoz való viszonyára is.

Az útdóminimium és a községi közmunka intézményeiről már szintén megemlékeztünk. Különösen károsak ezek azokra a kisbirtokosokra, kiknek 1-2-igásjószáguk van, mert nem szabadulnak a 6 korona útdó vagy közmunkaváltság lefizetése alól.

A községi pótadókra nézve a következőket jegyezhetjük meg. Azok a költségek, melyek a földbirtok érdekében tételnek, az érdekelt birtokosok adója arányában vetetnek ki, s ezáltal ama hátrányok, melyek az állami földadó szabályozásából kifolyólag érik a kisbirtokosokat, még csak fokozódnak. De különös figyelmet érdemel itt a községi törvénynek egy hírhedt intézkedése. Kimondatott ugyanis, hogy a községi pótadó kivetésénél az ú. n. önálló puszták és erdők, t. i. azok, amelyek a községhez csak közigazgatásilag vannak csatolva és azon erdők, melyek rendszeres gazdasági üzemterv szerint kezeltetnek, állami adójuknak csak fele része után fizetnek pótadót. Tudvalevő dolog pedig, hogy a községi közigazgatás teljesen a nagybirtok szolgálatában áll és annak tevékenységét túlnyomó részben a nagybirtok veszi igénybe. De mikor ezen költségek fedezéséről van szó, a nagybirtok szerényen visszavonul s megelégszik azzal, hogy a költségeknek csak a felét fizesse” De a nagybirtok nem elégedett meg eddigi kiváltságaival, hanem igyekezett újakat szerezni, s birtokait önálló pusztákká alakította át. Sőt újabban az adó alóli menekülésnek még sokkal veszedelmesebb módját választotta, t. i. birtokaiból egyszerűen új községeket alakít, melyeknek teendőit, többnyire alkalmazottai, végzik, természetesen ingyen s így teljesen szabadul a községi pótadó kötelezettségének

fizetése alól. Ez a törekvés különösen az alföldi nagybirtokosok között általános, s a községek nagy része, melyben eddig a pótdó 20-40% volt, most hogy a nagybirtokoknak önálló pusztákká, vagy pedig önálló községekké alakítása oly gyakori, 200-300%-ra emelkedett. Főleg ezen körülmény okozza, hogy az Alföldön annyira gyökeret vert az agrár-szocializmus és ez a fő-rúgója az amerikai kivándorlásnak is.

Végül reámutatunk az általános jövedelmi pótdónak egy intézkedésére, mely szintén csak a nagybirtoknak kedvez. A törvény úgy rendelkezik, hogy a földbirtok általános jövedelmi pótdójából levonható az illető földbirtokot terhelő és bekebelezett kölcsön egy évi kamatainak 10%-a. Bár az eddigiekből kitűnt, hogy a nagybirtok tényleges jövedelme átlagban is 8-10-szer nagyobb a kataszteri jövedelemnél, elégedjünk meg a pénzügyminisztérium hivatalos kijelentésével, mely szerint az arány 1: 2.5-hez.

Vegyünk most egy nagybirtokot, melynek kataszteri jövedelme 20.000 koronára van becsülve, értéke tehát 4%-os tőkésítéssel 500.000 korona, évi földadója pedig 5000 korona, ált. jövedelmi pótdója 1500-korona. Ezen ingatlanra azonban tényleges értéke a pénzügyminiszteri bevallás szerint 1.250.000 korona, évi jövedelme pedig 50.000 korona. Ily értékű ingatlanra minden nagyobb intézet ad 600.000 korona kölcsönt. Ennek 10%-a 3000 korona, mely levonandó az ált. jöv. pótdóból, ez azonban csak 1500 korona, vagyis az illető nagybirtokos egyszerűen nem fog ált. jöv. pótdót fizetni. Az előbbiekből nyilvánvaló, hogy ennek a kedvezménynek a kisbirtok kevés, vagy semmi hasznát sem veszi.

Beváltottam ígéretemet, s végigvezetem t. hallgatóimat a magyar adórendszer szövevényes ösvényein.

A törvények intézkedései és a statisztikai adatok tanúságai alapján megállapíthatjuk, hogy azon három alapelv, amelyet a politikai szervezet vizsgálata alapján felállítottunk, a magyar adórendszerben csakugyan feltalálható. Ezen három alapelv a következő volt:

1. A vagyontalan elemek megterheltetése aránytalanul nagyobb, mint a vagyonos osztályoké.

2. A földbirtok az adózás terén előnyben részesül az ipari, kereskedelmi és értelmiségi osztályokkal szemben.

3. A kisbirtok adója aránytalanabban súlyosabb nagybirtokénál.

Vagyis végeredményében röviden, amint a magyar politikai szervezetnek vezető elve a nagybirtok előnyben részesítése, épen úgy vezércsillaga a magyar adórendszernek a nagybirtok megkímélése.

Szóljunk néhány szót még az adószervezetről is.

A pénzügyi közigazgatást első fokon a községi előljáróság, az adóhivatalok és a pénzügyigazgatóság végzik. Melyikétől ezen hatóságoknak várhatja a szegény ember, hogy érdekei méltánylásban és oltalomban részesüljenek? Azt hiszem, nem lesz nehéz reá a felelet. Azoknál az adóknál, melyeket a szegényebb néposztályok fizetnek, az adózóknak közreműködése, az adóügynek önkormányzati intézése teljesen ki van zárva. Különbön is ezen önkormányzati elemek közreműködésével sem érnének az alsóbb osztályok semmit, mert nálunk az önkormányzat teljesen a cenzusra és virilizmusra van felépítve. Egyedüli önkormányzati intézés csak a III. oszt. kereseti adónál, a részvénytársulati és bányaadónál van, de ezeket az adókat többnyire csak a vagyonosabb elemek fizetik, s jellemző dolog, hogy ezen bizottságok összeállításánál, noha az ipari tőke és értelmi foglalkozások megadóztatásáról van szó, mégis az agrárius befolyás a túlnyomó. Ezen adóktól

eltekintve másodfokú hatóságok: a pénzügyigazgatóság és a közigazgatási bizottság. A pénzügyigazgatóság a szegényebb adózókkal szemben mindig a kincstári érdek megóvásának merev álláspontjára helyezkedik, s azon közismeretű mondások, hogy a „finánccon nem lehet kifogni”, „a fináncnak nincs szíve”, csak az alsóbb néposztályokra vonatkoznak. A Közigazgatási bizottság már összetételénél fogva kizárja a nép érdekeinek tekintete vételét, fele részben ugyanis magas állami és törvényhatósági tisztviselőkből, fele részben pedig a megyei közgyűlés által választott tagokból áll. A közigazgatási bizottság legfőbb működése abban merül ki, hogy intézkedéseket sürget a kormánytól a földmunkások helyi csoportjainak feloszlata és a rabszolgatörvény szigorítása érdekében.

Legfelsőbb pénzügyi hatóságok a pénzügyminiszter és a közigazgatási bíróság. Hogy a pénzügyminisztérium épen úgy, mint az egész kormány, nem más, mint a nagybirtokosok érdekeinek dédelgetője, azt felesleges hosszasan bizonyítani. A közigazgatási bíróság független bíróság ugyan, de nálunk ez a szó csak annyit jelent, hogy bíróságaink függetlenek attól, hogy az alsóbb néposztályok helyzetét, érdekeit tekintetbe vegyék.

Látnivaló tehát, hogy a pénzügyi szervezet és valamint az egész adórendszer nem más, mint az osztályuralom egyszerű függvénye.

* * *

Befejezván fejtegetéseimet, most még néhány szót szólok arról, milyenek legyenek az adóreformnak alapelvei.

Ezen rövideget nemcsak a rendelkezésemre álló hely korlátolt volta okozta. Midőn megjelöltem adórendszerünk hibáit, midőn kimutattam, mennyire káros az általában az alsóbb néposztályokra, midőn párhuzamba helyeztem azt a nyugati államok haladottabb és

demokratikusabb intézményeivel, úgy vélem, egyúttal rámutattam arra is, hogy mily irányban kell a reformnak haladni, mily adókat kell eltörölni és melyeket kell megváltoztatni.

Kevés oly elhanyagolt része van a társadalmi tudományoknak, mint az adórendszer tárgyalása, pedig alig van még egy-két terület, melyen az osztályuralom tökéletesebben nyilatkoznék meg, mint itt. Azért legelső feladat ezen igazságtalanságokról lerántani a leplet, hogy a magok mezítelenségében lássák azokat az alsóbb néposztályok. A legelső feladat a baj igazi okainak feltárása, ha ez meg van, az orvosszereket könnyű lesz megtalálni.

Az adóreform alapelve más nem lehet, mint azon osztályok tehermentesítése, melyekre a mostani adórendszer legjobban súlyosodik. Ennek a magántulajdon rendszerére alapított társadalomban legtökéletesebb módja volna: a fogyasztási és a jelenlegi egyenes adók eltörlése és a helyökbe általános jövedelmi és vagyoni adó behozatala erős fokozatokban emelkedő adókulccsal és kisebb jövedelmek adózatlanul hagyásával. Azonban kétségtelen, hogy ezen cél elérésére még hosszú idő szükségeltetik. Ha sikerül is Magyarországon a feudális-agrárius osztályuralmat rövid időn belül megdönteni, a helyébe lépő burzsoá uralom szintén görcsösen ragaszkodni fog a mai adórendszer számos intézményeihez.

Ennek keretében kell tehát az adóreformot megindítani, s az osztályuralmat saját fellegvárában kell kelepcébe zárni, melyből nem menekülhet. Az egész adórendszert egyszerre átalakítani azért sem kívánatos, mert ez hosszabb előkészületeket kíván, s ez alkalmat nyújt arra, hogy ezen a címen az uralkodó osztály végnélkül elodázza az adóreformot. Így Franciaországban körülbelül 40 év óta húzzák-halasztják a teljes adóreformot, holott részleges intézkedésekkel a mos-

tani adórendszer súlyos hibáin régóta lehetett volna segíteni.

Meg kell tehát a fokozatosság és létminimum alapelveit a jelenlegi adórendszerben valósítani. Az hogy ezen adórendszer hozadéki adókból áll, mint már kifejtettem, semmi akadályt nem képez a reform megvalósítására. Kezdeni kell ezt első sorban ott, ahol a visszaélések és kiváltságok legnagyobbak: a földadónál. Nem szabad azt túrnünk, hogy az állam lakosságának egy elenyésző csoportja, mely az állami élet minden előnyeit élvezzi, sőt jórészt az állam által tartatja el magát, miniszterelnöki bevallás szerint tízszer nagyobb jövedelmet élvezzen, mint amennyi után adót fizet. Fokozatos adót nekik! s az így támadó bevételi többlet fedezni fogja azon hiányt, mely az államháztartásban azáltal fog támadni, hogy a kis, de főleg a törpe birtokosokat felmentjük a földadó megfizetése alól. Ugyanezen alapelveket keresztül kell vinni a többi egyenes adóknál is, s különösen magasra kell csavarni az adósróftot ott, ahol a nagy gyári vállalatok és bankok milliós nyereségeiről van szó. Ennek ellenében el kell törülni a családtagadót, s minden oly adót, mely a munkaerő értékesítéséből származó jövedelmet terheli, s igen súlyos fokozatokban emelkedő örökségi adót kell behozni.

A fogyasztási adók terén is érvényt kell szerezni a fokozatos adóztatás elveinek. Ennek útja első sorban az, ha a fényüzési adók körét kiszélesítjük, illetve új fényüzési adókat hozunk be. Azon fogyasztási tárgyagnál, melyekből különböző minőségek vannak fJorgalomban, az adót annál magasabbra kell emelni, minél jobb minőségű a fogyasztási cikk. Így a szesznél, bornál, sörnél és dohánynál. Ha módunkban lesz majd kívánságainknak érvényt szerezni, nem feledkezünk meg a pezsgőadóról sem. Azon tárgyagnál pedig, melyeknél a minőségi különbségek jelentéktelenek, tehát a

fokozatosságnak érvényt szerezni nem lehet, a fogyasztási adó eltörrendő, így a só- és cukoradó. Eltörlendők továbbá a kizárólag a szegénységre nehezedő petroléum- és húsfogyasztási adók is. Ezeknek eltörlése által támadó hiányt bőven fogja pótolni azon tény, hogy az uralkodó osztály jobban be fog vonatni az adózás körébe. Az adóreform műve továbbá csak akkor lehet teljes, ha a törvényhozás bátor és elszánt akarattal fog belenyúlni a községi, de különösen az egyházi adózás darázs-fészkébe.

Ezen ismertetésnek célja volt, hogy megvilágítsa azon mozgató erőket és okokat, melyek a legrövidebb idő alatt Magyarországon egy elszánt, elkeseredett adóreformmozgalmat fognak megindítani. Ezen mozgalom teljes erővel első sorban a nagybirtok képtelen és kulturállamra nézve megszegyenítő adó kiváltságait fogja ostrom alá venni s csatakiáltása lesz: a progresszív, a fokozatos földadótó! Ezen csatakiáltással be is fejezem igénytelen fejtegetéseimet.

